

บทที่ 2

พื้นที่เมืองเชียงใหม่ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นอกจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อให้เข้าใจข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไปที่เกี่ยวกับเมือง เชียงแสน ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาหลักให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นมาและลำดับพัฒนาการของเมืองจาก อดีตสู่ปัจจุบันแล้ว การศึกษาแนวคิดเพื่อทำความเข้าใจหลักในการอนุรักษ์และการพัฒนา ตลอดจน แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะที่ได้พบว่าเป็นส่วนเชื่อมโยงที่สำคัญภายในเมือง ล้วนจำเป็นต้อง ประมวลข้อมูลหลากหลายที่มีอยู่ เอาไว้เป็นหมวดหมู่ให้ง่ายแก่การนำมาประยุกต์ใช้ในการตั้ง คำถามในการสัมภาษณ์และการเก็บข้อมูลเชิงกายภาพของเมืองและพื้นที่สาธารณะในเมืองต่อไป ซึ่งหมวดหมู่ในงานทบทวนวรรณกรรมแบ่งได้ 3 หมวด ดังนี้

- 2.1 พื้นที่เมืองเชียงใหม่
- 2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้การแยกเนื้อหาางานทบทวนวรรณกรรมออกเป็น 3 หมวด มิได้หมายความว่าเนื้อหาจะ สามารถแยกจากกันได้โดยสิ้นเชิง เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่มากโดยเฉพาะใน 2 หมวดสุดท้าย การจัดหมวดเป็นเพียงการช่วยเรียงเรียงลำดับเนื้อหาในการเรียนรู้ในการวิจัยฉบับนี้เท่านั้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

2.1 พื้นที่เมืองเชียงแสน

เมืองเชียงแสนเป็นแอ่งอารยธรรมเก่าแก่ มีหลักฐานการตั้งชุมชนซ้อนทับกันตลอดหลายช่วงเวลานับแต่โบราณกาล เห็นได้จากตัวอย่างอุปกรณ์และเครื่องมือที่ขุดพบในพื้นที่มีอายุสืบเนื่องไปถึงยุคหิน การพัฒนาเป็นหัวเมืองทางการค้าสำคัญในกลุ่มน้ำโขงมาจนปัจจุบัน จึงไม่ได้เกิดขึ้นด้วยการจัดตั้งเท่านั้น แต่เกิดขึ้นด้วยลักษณะเมืองที่ตั้งอยู่บนชัยภูมิสำคัญ สมบูรณ์ในทรัพยากรและที่สำคัญที่สุดคือ มีผู้คนอาศัยบนผืนดินนี้สืบเนื่องต่อกันมา ด้วยความเป็นเมืองทำการค้าสำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคอาเซียน ทำให้กระแสความเปลี่ยนแปลงเข้ามาถึงได้อย่างรวดเร็ว จนเกิดความล้มเหลวและสับสนในเป้าหมายการดำเนินงานของคณะผู้บริหารและผู้อยู่อาศัยในเมือง การค้นหาและรักษาเอกลักษณ์ของเมืองภายใต้พลวัตการรวมเศรษฐกิจของภูมิภาค จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือรั้งไว้อีกต่อไปได้

ก. พัฒนาการของชุมชนในเขตเมืองช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 - 24

บริเวณที่ตั้งเมืองเชียงแสนเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่มากับแม่น้ำโขงจนเกิดชุมชนโบราณมาอย่างต่อเนื่องและพัฒนาจนเป็นแอ่งอารยธรรมอันสำคัญ เห็นได้จากจำนวนแหล่งขุดค้นทางโบราณคดีที่สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมทั้งในงานศิลปะและสถาปัตยกรรม (นุชนางค์ ชุมดี, 2549) ด้วยความเชื่อและความรู้สึกที่ได้เป็นลูกหลานของลำน้ำโขง ทำให้ชุมชนตลอดลำน้ำสานโยงเข้าด้วยกันเหมือนดั่งพี่น้องร่วมสายเลือด ซึ่งสายสัมพันธ์นี้ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโลกและของตัวมนุษย์ (อัครพงษ์ คำคุณ, 2549) โดยการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้เข้ามาเป็นตัวเร่งสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมและสังคมชุมชนในย่านนี้แปรเปลี่ยนไปในเวลาอันสั้น กระแสการพัฒนาจากภายนอกที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ได้ลบล้างมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อที่เชื่อมโยงความเป็นพี่น้องบนวิถีริมน้ำให้หายไป ปัญหานี้มิได้เกิดเพียงเฉพาะในประเทศ แต่เกิดวงกว้างในระดับภูมิภาคตลอดกลุ่มน้ำโขง

ยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ
ทางประวัติศาสตร์

พุทธศตวรรษที่ 19 - 22

พุทธศตวรรษที่ 22 - 24

ปัจจุบัน

ช่วงตำนานสิงหนวัต
ถึงเมืองโยนกนาคพันธุ์

1862 สร้างวัดป่าสัก

1874 พญาแสนภู
สร้างวัดเจ็ทสีหลวง

1871 พญามังราย
ให้พญาแสนภูบูรณะ
เมืองเชียงแสน

2285 พม่าใช้เชียงแสน
เป็นฐานที่มั่น ปฏิสังขรณ์
วัดและกำแพงเมือง

2347 เชียงแสนถูกตีแตก
และถูกปลอสร้าง

สภาพของเมือง

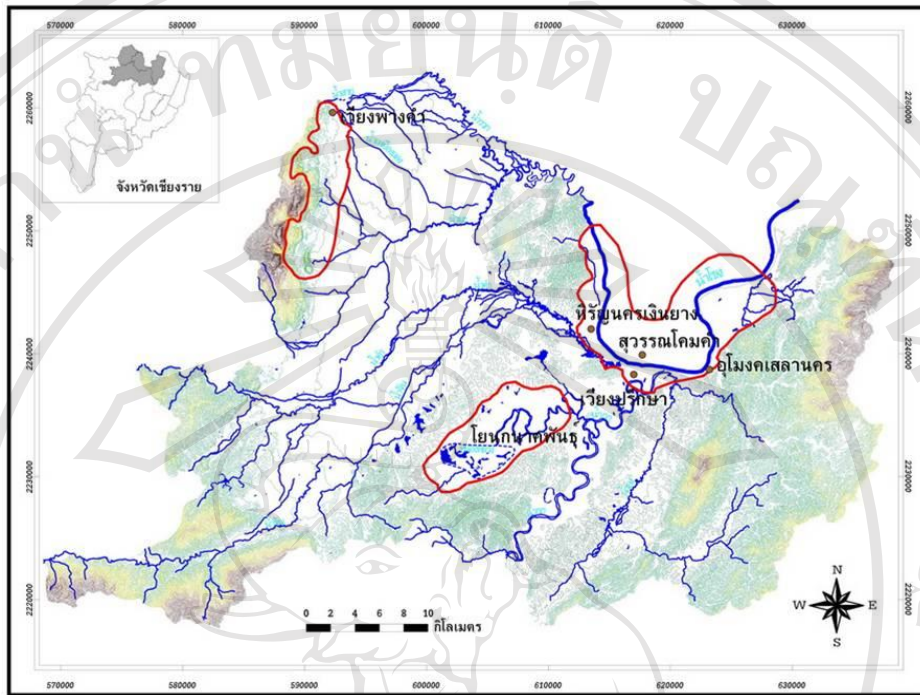
กำแพงดินและตำแหน่งวัดสำคัญ เป็นโครงสร้างการจัดการพื้นที่ในเมือง

กำแพงอิฐ ป้อมประตู
และวัดสำคัญ มีผลต่อ
รูปลักษณะของเมือง

การตัดถนนและ
เจ้าจับจองพื้นที่

รูปที่ 2.1 แสดงเหตุการณ์สำคัญของเชียงแสน

เมืองตามตำนานในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับเมืองเชียงแสนในปัจจุบัน มีเมืองสำคัญอัน ได้แก่ สุวรรณโคมคำและอุโมงคเสลานคร ซึ่งยังมีได้สรุปชัดว่าผู้สร้างเป็นชาวขอมหรือตระกูลเผ่าไทหรือชนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ยุคต่อมาคือ เมืองโยนกนาคพันธุ์ ซึ่งตำนานกล่าวว่าผู้ที่สร้างเมืองอพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีนในปัจจุบันเมื่อราว พ.ศ. 700 ตามตำนานสิงหนวัตกล่าวว่า ได้มีนาคมาช่วยสร้าง อาจตีความได้ว่ามีชัยภูมิที่มีน้ำเป็นสิ่งเกื้อหนุน หรืออีกแง่หนึ่งอาจหมายถึงการที่ชาวพื้นเมืองเป็นผู้ช่วยเหลือในการก่อสร้าง โดยในสมัยนี้ชนกลุ่มนี้จะได้ตั้งชุมชนและเมืองอยู่ในบริเวณนี้อยู่มาก จนกระทั่งเมืองโยนกนาคพันธุ์ล่มสลายไปเมื่อราว พุทธศตวรรษที่ 12 ตระกูลลวจักราชของปู่เจ้าลาวจกได้สร้างเมืองหิรัญเงินยางขึ้นใกล้กับบริเวณเมืองเชียงแสนปัจจุบัน ส่วนราชวงศ์สิงหนวัตที่สิ้นไปนั้นเหล่าข้าราชการได้เลือกขุนคลังขึ้นปกครองภายในเวียงปริกษาทางทิศใต้ของเมืองหิรัญเงินยาง กระทั่งปลายพุทธศตวรรษที่ 12 ตระกูลลวจักราชจึงได้การสนับสนุนจากพระยา กภาพรรณดิศราช หรือพญาอนิรุทธกษัตริย์แห่งทวารวดี ให้เป็นพระยามหากษัตริย์แทนราชวงศ์สิงหนวัต มีกษัตริย์ปกครองต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงองค์ที่ 25 ซึ่งมีพระนามว่าพญามังราย ทรงให้ย้ายการปกครองจากเมืองหิรัญเงินยางมาอยู่ที่เมืองเชียงรายและเริ่มต้นราชวงศ์มังราย ต่อมาพญาแสนภูขณะดำรงตำแหน่งรัชทายาทได้ถูกส่งมาบูรณะเมืองหิรัญเงินยางขึ้นใหม่และตั้งชื่อให้เป็นเมืองเชียงแสน (นุชนางค์ ชุมดี, 2549)

รูปที่ 2.2 แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองสำคัญในยุคเดียวกับเมืองเชียงแสน
โดย นุชนางค์ ชุมดี (2549)

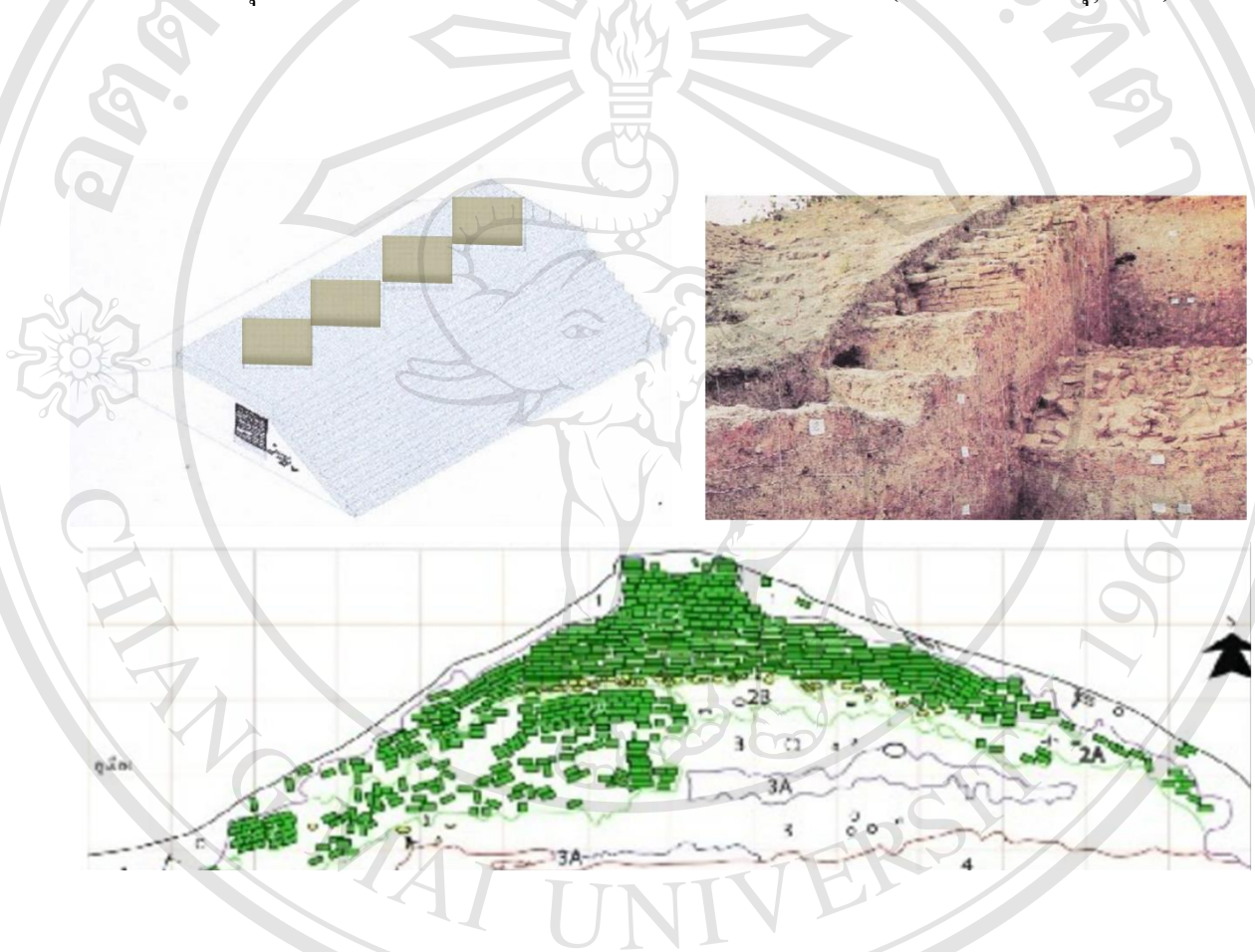
ตามรายละเอียดทางประวัติศาสตร์ทำให้สังเกตได้ว่า กลุ่มชนที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งเมืองตามตำนานนั้นได้แก่ ชาวกรอมหรือขอมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบศิลปวัฒนธรรมของย่านนี้อยู่มาก กลุ่มตระกูลไทลาวที่กำลังอพยพอยู่ในช่วงเวลานั้น และชาวลัวะซึ่งรวมกลุ่มอยู่ในพื้นที่นี้มานาน (สร้อยศรี อึ้งสกุล, 2546) หากดูตามลำดับเหตุการณ์และข้อความจากบันทึก ประกอบกับการวิเคราะห์ลักษณะเวียงโบราณโดยรอบทำให้สันนิษฐานว่า เมืองเชียงแสนในยุคแรกนั้น มีคูน้ำและกำแพงดินล้อมรอบ (นุชนางค์ ชุมดี, 2549) มีความเป็นไปได้ว่าสร้างขึ้นโดยวิถีการแบบลัวะและมีลักษณะเกือบเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะอาจคล้ายเวียงพางคำที่แม่สายหรือเวียงห้วยน้ำรวกหมายเลข 2 ที่อยู่ทางทิศใต้ของลำน้ำเงิน ซึ่งข้อคิดเห็นส่วนนี้เกิดจากการสังเกตและวิเคราะห์ลักษณะเวียงขนาดเล็กทั้งหลายที่มีอยู่โดยรอบหนองล่อม ซึ่งมีทั้งที่เป็นทรงอิสระแบบที่เป็นฐานกลมและแบบที่เกือบจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยเวียงเหล่านี้อาจสะท้อนลักษณะอิทธิพลวิทยาการของกลุ่มลัวะได้

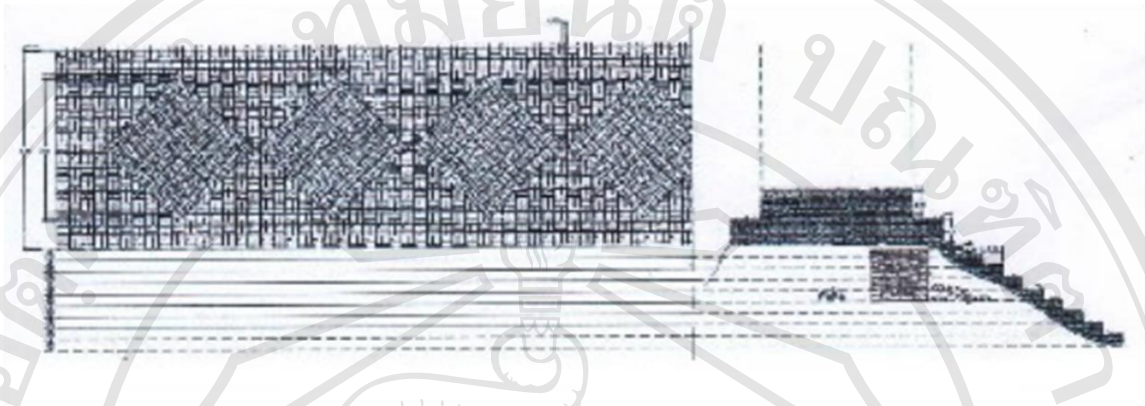
รูปที่ 2.3 แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองโบราณในยุคเดียวกับเมืองเชียงแสน
โดย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน (2551)

กระทั่งการบูรณะเมืองในสมัยพญาแสนภู การขุดแต่งกำแพงโดยเป็นเมืองที่มีคูน้ำล้อมด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตกและทิศใต้ ส่วนด้านทิศตะวันออกใช้แม่น้ำโขงเป็นคูเมืองธรรมชาติ เมื่อสร้างมีกำแพงดินล้อมทั้งสี่ด้านมีประตูทางเข้า 6 ประตู ปัจจุบันเหลือกำแพงอยู่ 3 ด้าน และมีประตูเหลือเพียง 5 ประตู ตามคติลี้วะเดิมต้องมีสะดือเมืองและสร้างสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุดที่จุดนั้น จึงเกิดข้อสันนิษฐานว่าพระเจดีย์ใหญ่ที่วัดพระเจดีย์หลวงซึ่งตั้งบนแนวกึ่งกลางเมือง อาจสร้างบนคติความเชื่อหนึ่งของลี้วะที่ซ่อนอยู่ภายใต้วิหารการก่อสร้างเมืองที่อาจหยิบยืมมาจากแบบทวารวดีของหริภุญไชย

กระนั้นในปัจจุบันที่กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะและได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่ากำแพงเมือง
 เชียงแสนนั้นมีอายุเทียบเท่ากับที่ระบุไว้ในตำนาน และกำแพงเมืองมีการสร้างทับแนวกำแพงเมือง
 เดิมจริง โดยการทดสอบค่าอายุพบว่ากำแพงเมืองสมัยแรกอยู่พุทธศตวรรษที่ 9 - 11 สมัยที่สองอยู่
 ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 - 21 โดยกำแพงมีการก่อแท่งอิฐทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเสริมรองรับ
 การโจมตีที่รุนแรง นับเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่พบในที่อื่นในประเทศไทย (สายกลาง จินดาสุ, 2555)

รูปที่ 2.4 แสดงการสร้างทับแนวกำแพงเมืองเชียงแสนเดิม
 โดย สายกลาง จินดาสุ (2555)

รูปที่ 2.5 แสดงการก่อสร้างอิฐทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเสริมรองรับการโจมตีที่รุนแรง
โดย สายกลาง จินดาสุ (2555)

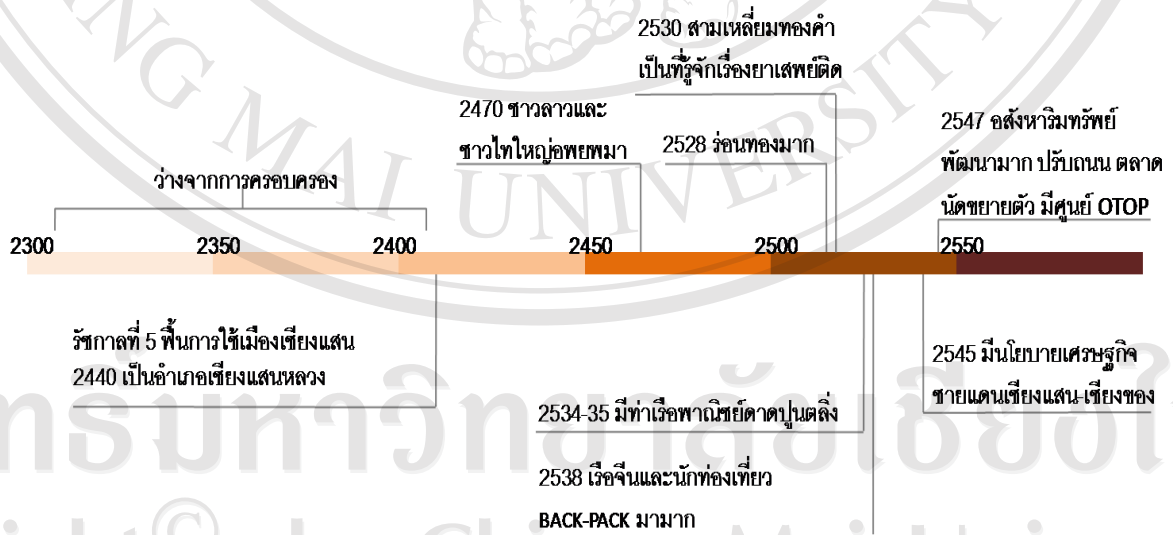

รูปที่ 2.6 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมืองเชียงใหม่
แสดงสภาพแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ในช่วง พ.ศ. 2469
โดย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ (2554)

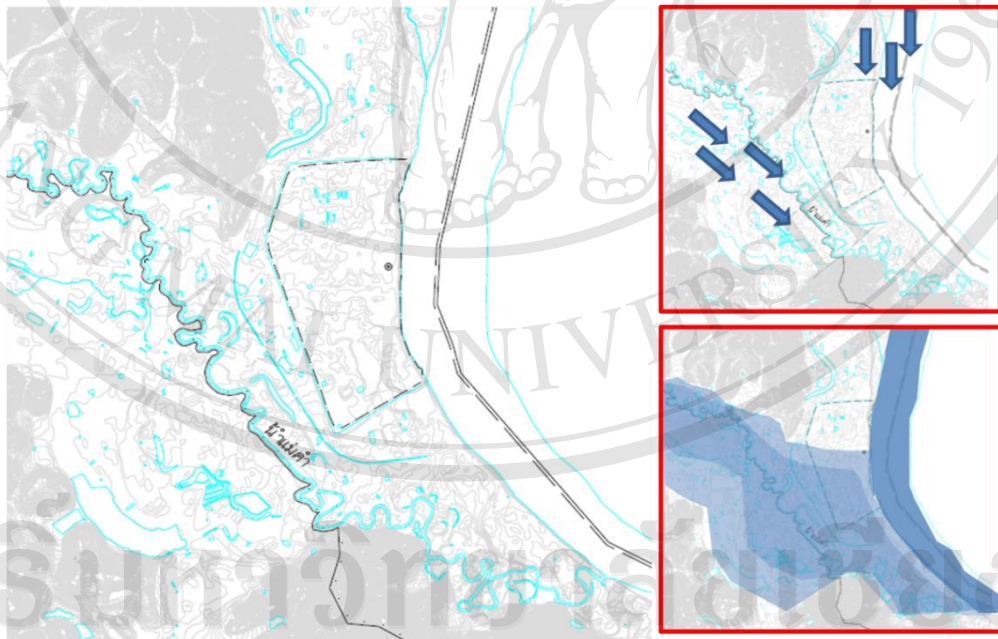
ข. พัฒนาการของเมืองในช่วงปี 2500 - ปัจจุบัน

เมืองเชียงใหม่เป็นตัวอย่างที่สะท้อนเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงที่แสดงผลออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด ในทัศนียภาพของเมือง โดยช่วงเวลาสำคัญที่ใช้เป็นกรอบในการรับรู้การเปลี่ยนแปลงของเมืองมีอยู่สองช่วง คือ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 22 ซึ่งในสมัยนี้เป็นช่วงสร้างเมืองเชียงใหม่จนถึงยุคทองก่อนจะเข้าสู่ช่วงสงครามและการปล่อยร้าง ส่งผลถึงยุคปัจจุบันในแง่ของการจัดการโครงสร้างของเมืองอันเป็นตัวกรอบแนวทางการเติบโตของเมือง จากนั้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 24 เป็นช่วงที่พม่าเข้ามาทำสงครามและใช้เมืองเชียงใหม่เป็นฐานที่มั่น กระทั่งถูกตีแตกเมืองเชียงใหม่จึงถูกทิ้งร้างอีกครั้ง จนถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยยกเป็นอำเภอเชียงใหม่หลวงในปี 2440 เมืองเชียงใหม่เริ่มมีการพัฒนาทางคมนาคมภายในเมืองราวปี 2500 และการพัฒนาที่ส่งผลให้มีการปรับปรุงวัสดุในเมืองและส่งผลถึงลักษณะกายภาพที่เห็นในเมืองได้อย่างชัดเจนเกิดในช่วงปี 2535 - 2540 แต่โครงเมืองและการใช้พื้นที่ภายในเมืองเชียงใหม่ ยังคงมีวัดและกำแพงเมืองเป็นตัวกำหนด ขณะที่เรือนพ่อค้าคหบดีในเชียงใหม่ซึ่งแต่เดิมนิยมใช้ไม้ได้ผูกง่ามสลวยยากแก่การศึกษา วัดและวัดร้างจะมีพระเจดีย์ มีฐานกำแพงและฐานอาคารบางส่วนเหลือไว้บ้าง กำแพงเมืองจึงเป็นสิ่งก่อสร้างที่บอกเรื่องราวของเมืองและกำหนดการใช้พื้นที่ภายในเมืองได้มากที่สุดที่ชาวเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันจะรับรู้ได้

รูปที่ 2.7 แสดงเหตุการณ์สำคัญของเชียงใหม่

เมืองเชียงแสนตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบ ขนาบด้วยแม่น้ำคำทางด้านทิศตะวันตกและแม่น้ำโขง อยู่ทางด้านทิศตะวันออก นอกจากนี้ยังมีคอคบะโง้ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและคอคบะธาตุ ผาเงาอยู่ทางทิศใต้ ภูมิเช่นนี้นับเป็นฐานที่มั่นทางการทหารที่ง่ายต่อการรักษา เพราะล้อมเมือง และเข้าตีได้ยาก แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีทางเลือกที่จำกัดในการขยายตัวของเมืองด้วย เนื่องจากเมืองตั้งอยู่บนแนวสันเนินที่ยกตัวขึ้นสูงจากระดับแม่น้ำโขงและแม่น้ำคำ เป็นพื้นที่ราบ ส่วนน้อยที่ปลอดจากน้ำท่วมในช่วงน้ำหลาก ด้วยภูมิประเทศลักษณะดังกล่าวทำให้โครงสร้างของ เมืองมีลักษณะค่อนข้างยาวเวลายกแม่น้ำโขง ซึ่งในการกลับมาใช้ของผู้คนช่วงหลังจากปี พ.ศ. 2440 ทำให้พื้นที่บริเวณย่านที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจและตลาดดินสมบูรณ์ กลายเป็นพื้นที่เหมาะสม ที่สุดสำหรับการตั้งชุมชนร้านค้า เพราะใกล้เส้นทางคมนาคม ส่วนพื้นที่อื่นโดยรอบได้ถูกปล่อยให้ เป็นที่สำหรับการเพาะปลูกและพื้นที่ที่สาธารณประโยชน์ จึงเห็นได้ชัดว่าเมืองเชียงแสนถูกใช้โดย อิงกับสถานการณ์ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมการค้ารังสีของชาวเมืองอยู่มาก กระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2440 -2535 การขยายตัวของชุมชนยังมีอัตราการขยายตัวที่ค่อนข้างช้า สภาพกายภาพของเมืองจึง เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นไป แต่ขณะเดียวกันในช่วงเวลานี้ยังได้มีการถือสิทธิครอบครองพื้นที่ว่าง ในเมืองมากขึ้น ส่งผลต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาและการใช้พื้นที่ในเมืองมาจนถึงปัจจุบัน

รูปที่ 2.8 แผนที่แสดงเมืองเชียงแสนที่ถูกกำหนดเขตด้วยภูเขาและแม่น้ำ ซึ่งกำหนดแนวการลาดเอียงของพื้นที่และบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก

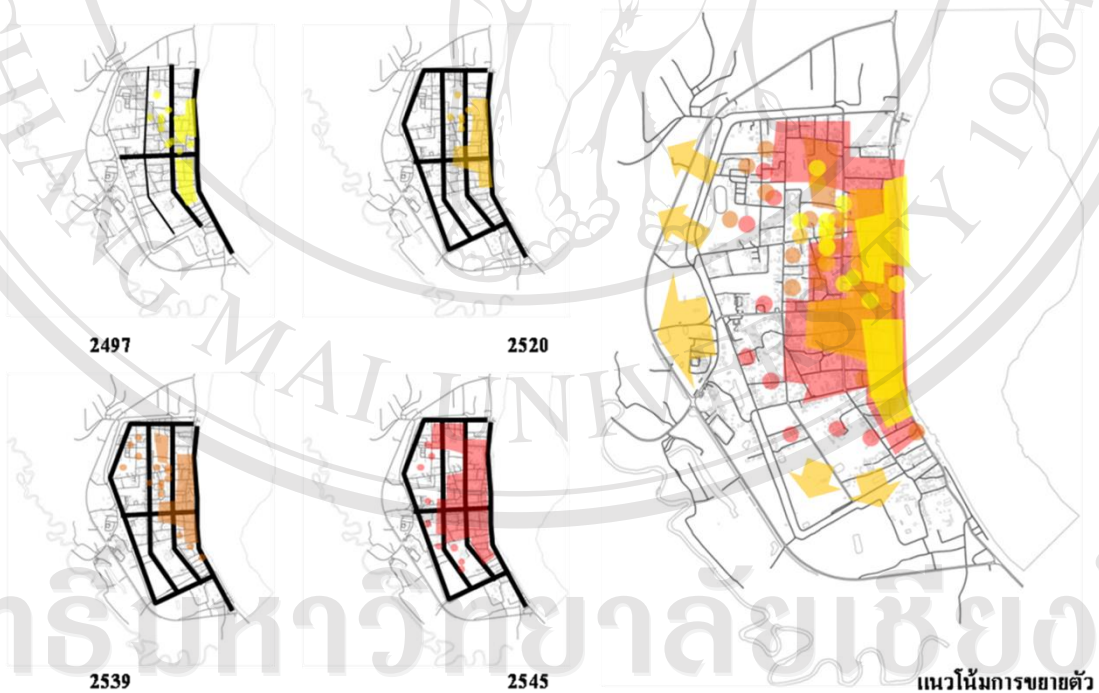
รูปที่ 2.9 แสดงระดับน้ำท่วมและสภาพในเมืองเชียงใหม่ปี พ.ศ. 2509

โดย www.ranthong.com

การศึกษาพัฒนาการของผังเมืองเชียงใหม่ พบว่าโครงสร้างเมืองเชียงใหม่ในทุกวันนี้ถูกกำหนดกรอบไว้ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติอันได้แก่ แนวภูเขาและแม่น้ำ โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแนวสำคัญที่ประชาชนในเมืองผูกพันอยู่ด้วยมากที่สุด สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์สร้างมียู่ 2 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีและส่วนที่ถูกสร้างขึ้นมาในช่วงหลังสำหรับในส่วนที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีมีแนวกำแพงและคูเมือง เป็นสิ่งที่ทำในชาวมืองรับรู้ขอบเขตเมือง และส่วนที่ถูกสร้างขึ้นมาในช่วงหลังมีแนวถนนในเมืองเป็นตัวกำหนดการรับรู้ขอบเขตของชาวมือง โดยถนนที่สำคัญได้แก่ ถนนพหลโยธิน ถนนริมโขง ถนนสายสอง ถนนสายหนึ่งและถนนรอบเวียง ซึ่งถนนเหล่านี้ได้แบ่งพื้นที่ภายในเมืองเชียงใหม่ออกเป็น 12 ส่วน สอดคล้องตามผังที่กรมศิลปากรใช้ทำการสำรวจตัวเมือง ในช่วง พ.ศ. 2540 นอกจากนี้จะแบ่งพื้นที่ภายในเมืองและทำหน้าที่เชื่อมต่อการเข้าถึงพื้นที่แต่ละส่วนแล้ว พบว่าในหลายส่วนที่เป็นจุดตัดกันของถนนสำคัญมักมีพื้นที่สาธารณะที่มีการใช้งานอย่างหนาแน่นอยู่ด้วย

เมื่อเชียงแสนถูกยกให้เป็นอำเภอเชียงแสนหลวงในช่วงปี 2440 ขณะนั้นเมืองมีชาวบ้านอาศัยอยู่แล้วโดยเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกับชุมชนในบ้านต้นฝิ่งของฝั่งประเทศลาว ช่วงเวลานี้เมืองมีถนนหลักอยู่ 2 สาย คือ สายที่ถูกพัฒนาเป็นถนนพลโยธาและถนนริมโขงในปัจจุบัน ชุมชนกระจุกตัวใกล้กับตลาดสินสมบูรณ์และศูนย์ราชการในขณะนั้น พื้นที่ในฝั่งด้านทิศเหนือเป็นพื้นที่สวน ส่วนฝั่งทิศใต้บางส่วนมีลักษณะเป็นป่าละเมาะและมีบางส่วนถูกถางลงทำสวน และเมื่อปี 2470 ได้มีการอพยพเข้ามาตั้งรกรากเพิ่มเติมในเมืองเชียงแสนโดยชาวลาวและชาวไทยใหญ่ ทำให้ช่วงนี้เมืองเริ่มมีประชากรหนาแน่นขึ้นและมีการถางที่เพื่อใช้ในการเกษตรเพิ่มมากขึ้นด้วย

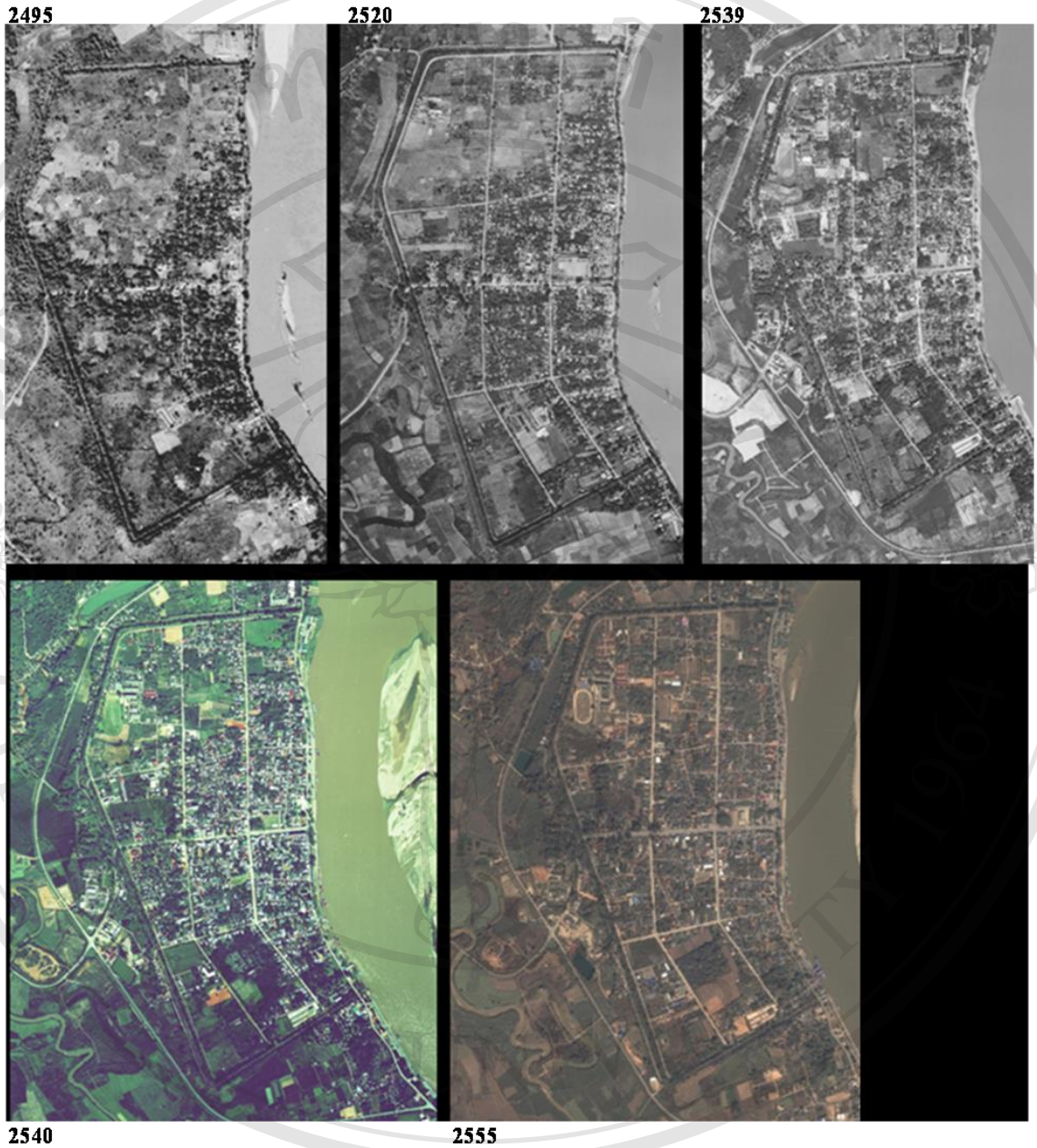
จนราวปี 2500 ได้เกิดกระแสการพัฒนาเมืองเชียงแสนมีการตัดถนนสายรองเพิ่มเติม คือ ถนนสาย 1 ถนนสาย 2 และถนนรอบเมือง เป็นช่วงที่เมืองถูกใช้เป็นฐานตั้งกองกำลังทางทหาร เพื่อเฝ้าระวังแนวตามชายแดน จึงมีสนามบินขนาดเล็กตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ปัจจุบันเป็นที่ว่างที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน แม้ว่าจะมีการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมเพิ่มขึ้น แต่พื้นที่พักอาศัยยังคงกระจุกอยู่ในบริเวณเดิมโดยมีการขยายตัวค่อนข้างน้อย ในช่วงเวลานี้มีพื้นที่ย่านอาคารที่พักอาศัยกินอาณาเขตเพียงร้อยละ 25 ของพื้นที่ในเมืองทั้งหมด

รูปที่ 2.10 แผนที่แสดงการขยายตัวของเมือง จากปี พ.ศ. 2497 - 2545

ต่อมาช่วงปี 2520 กรมศิลปากรได้ให้ความสำคัญในการศึกษาและอนุรักษ์โบราณสถานในเขตเมืองเชียงใหม่ กรมศิลปากรได้มีการศึกษาสำรวจและได้นำ โบราณวัตถุหลายชิ้นไปเก็บรักษาเอาไว้ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างนั้นได้มีการบูรณะโบราณสถานที่สำคัญ เช่น วัดพระเจดีย์หลวง วัดป่าสักและวัดพระธาตุดอยมกิตติ ช่วงเวลานี้ภายในเมืองไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก กระทั่งช่วงปี 2530 เมืองเชียงใหม่เป็นที่รู้จักมากขึ้นด้วยการระบุเป็นพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งในแง่ดีเป็นการระบุเขตพื้นที่การค้าที่สำคัญ แต่ในอีกแง่ยังเป็นเขตพื้นที่เฝ้าระวังการค้ายาเสพติดด้วย ช่วงนี้เมืองมีการขยายตัวมากขึ้นและมีลักษณะค่อนข้างคล้ายกับปัจจุบัน

เมื่อช่วงปี 2540 กรมศิลปากรได้เข้ามาทำการศึกษาเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง โดยผลการศึกษาครั้งนี้ได้ทำให้กรมศิลปากรเสนอว่า ควรมีการตั้งคณะกรรมการทำงานด้านโบราณและการอนุรักษ์ ให้มีนักวิชาการและหน่วยงานราชการ ทำงานสำรวจ บันทึกและกำหนดเขต เพื่อสงวนเมืองเอาไว้ไม่ให้ชุมชนขยายตัวมากเกินไป แต่แนวทางนี้ไม่ถูกนำมาใช้อย่างจริงจัง เนื่องจากประชาชนต้องการพื้นที่เพื่อการยังชีพ และรัฐไม่สามารถจัดหาพื้นที่ให้ชุมชนย้ายออกไป ข้อขัดแย้งในการใช้พื้นที่ของเมืองเชียงใหม่จึงยังคงมีอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงเวลาเดียวกันนี้การค้ากับจีนมีมากขึ้น ช่วงนี้มีการเทคอนกรีตทับตลิ่งริมแม่น้ำโขงมีนักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมมาท่องเที่ยว โดยเป็นลักษณะ Backpack นับเป็นช่วงที่เมืองมีการใช้สอยอย่างคับคั่ง แต่จุดเปลี่ยนของสภาพแวดล้อมในเมืองอยู่ในช่วงปี 2547 เป็นช่วงที่อสังหาริมทรัพย์ในเมืองมีอัตราการเพิ่มสูงเนื่องจากการกระตุ้นการลงทุนส่งผลให้สภาพกายภาพในเมืองเชียงใหม่เป็นดังปัจจุบัน

รูปที่ 2.11 แผนที่แสดงการขยายตัวของเมือง จากปี พ.ศ. 2495 - 2555

โดย กรมแผนที่ทหาร (2556)

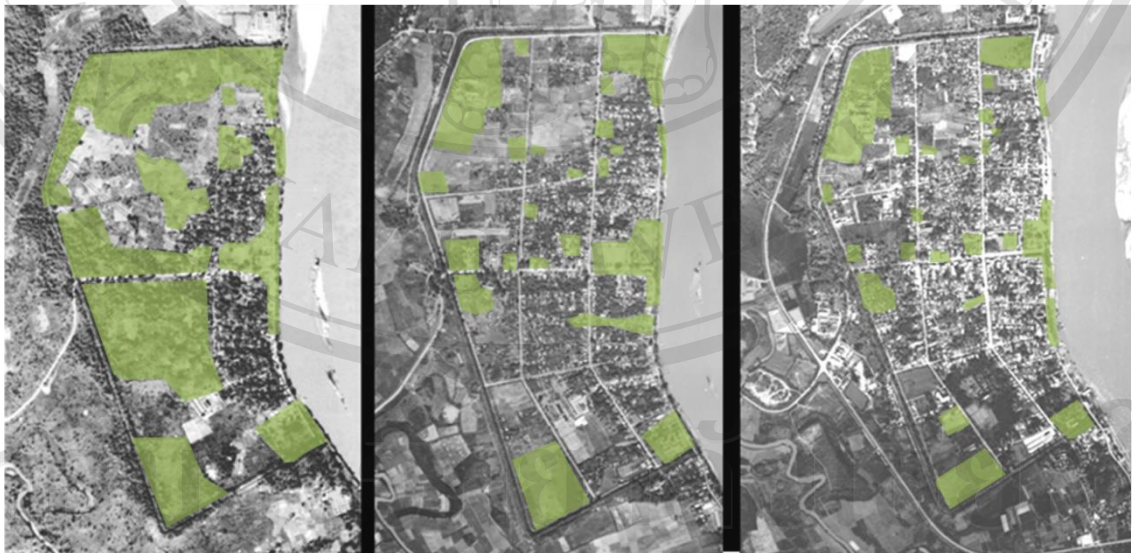
ในปัจจุบันพื้นที่ในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ ถูกกรอบเอาไว้ด้วยกำแพงด้านทิศเหนือที่มีความยาว 340 เมตร ด้านทิศใต้ยาว 333 เมตร และด้านทิศตะวันตก 986 เมตร ด้านทิศตะวันออกนั้นติดกับแม่น้ำโขง โดยมีท่าเรือและท่ารถตั้งอยู่ใกล้กับตลาดสดลินสมบูรณ์ ซึ่งห่างมาจากโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ในระยะ 300 เมตร สภาพเมืองในปัจจุบันเป็นตึกแถวอายุอาคารราว 30 ถึง 50 ปี เรือนเก่าที่หลงเหลือให้เห็นเป็นเรือนแถวไม้ฝีมือช่างจีนที่ทรุดโทรมแล้ว โดยมีอายุการใช้งานราว 50 ถึง 60 ปี จนกล่าวได้ว่าลักษณะเฉพาะทางกายภาพที่เป็นจุดเด่นของเมืองนั้นมีเหลืออยู่ไม่มากนัก บนพื้นที่ขนาด 205 ไร่ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่ อันอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ประกอบด้วยหมู่บ้าน 2 หมู่บ้าน คือ

- หมู่ 2 บ้านเวียงเหนือ มีทั้งสิ้น 1,253 ครัวเรือน เป็นชาย 1,193 คน เป็นหญิง 1,369 คน โดยแบ่งออกเป็น ชุมชนล้านทอง ชุมชนผ้าขาวป่านและชุมชนเจ้าแม่นางเซ็ง
- หมู่ 3 บ้านเวียงใต้ มีทั้งสิ้น 1,381 ครัวเรือน เป็นชาย 1,100 คน เป็นหญิง 1,270 คน โดยแบ่งเป็น ชุมชนเจดีย์หลวง ชุมชนริมโขงและชุมชนทัพม่าน

รูปที่ 2.12 แผนที่แสดงที่ตั้งวัดสำคัญที่ยังมีการใช้งาน ที่เห็นได้ว่ามีเกาะกลุ่มอยู่เนวกลางเมือง และสัมพันธ์กับการแบ่งเขตชุมชน

เมื่อเปรียบเทียบการใช้บริเวณและที่ว่างสาธารณะประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่ในช่วงปี 2495 – 2540 โดยการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ จะเห็นได้ว่าชุมชนที่กลับเข้ามาใช้เมืองเชียงใหม่อีกครั้งในยุคหลังนี้ มีการตั้งชุมชนอยู่ที่ปลายด้านทิศตะวันออกของถนนพหลโยธินและมีการใช้บริเวณภายในเขตกำแพงเมืองในละแวกชุมชนเป็นพื้นที่เพาะปลูกผลผลิตทางการเกษตร โดยยังคงปล่อยบริเวณวัดพระเจดีย์หลวงและประตูป่าสักที่อยู่ปลายด้านทิศตะวันตกของถนนพหลโยธินเอาไว้ โดยมีการจัดการที่น้อยและมีกิจกรรมการใช้งานเฉพาะเหตุการณ์พิเศษ เช่น วันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ในช่วงเวลานี้พื้นที่เพาะปลูก พื้นที่ศาสนสถาน พื้นที่โบราณสถาน และพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ไม่มีการกำหนดขอบเขตที่แบ่งอย่างชัดเจน บริเวณที่ว่างในเมืองจึงมีลักษณะรวมกันเป็นผืนกว้าง ต่อมามีการพัฒนาถนนภายในเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับการขยายตัวของชุมชน ทำให้ที่ว่างสาธารณะประโยชน์ในเมืองถูกตัดแบ่งและเริ่มสังเกตเห็นเป็นขอบเขตที่ชัดเจน ดังที่แสดงไว้ในภาพถ่ายทางอากาศในปี 2520 ซึ่งจะเห็นได้ว่าบริเวณที่เป็นมุมเมืองจะยังเหลือเป็นที่ว่างผืนใหญ่ ในขณะที่ที่ว่างสาธารณะประโยชน์ที่อยู่ใกล้ชุมชน จะมีขนาดเล็กและกระจายตัวแทรกในชุมชน โดยที่ว่างที่มีอยู่ใกล้ชุมชนนั้นมักอิงอยู่กับสถานที่ราชการ ศาสนสถานและโบราณสถาน

2495

2520

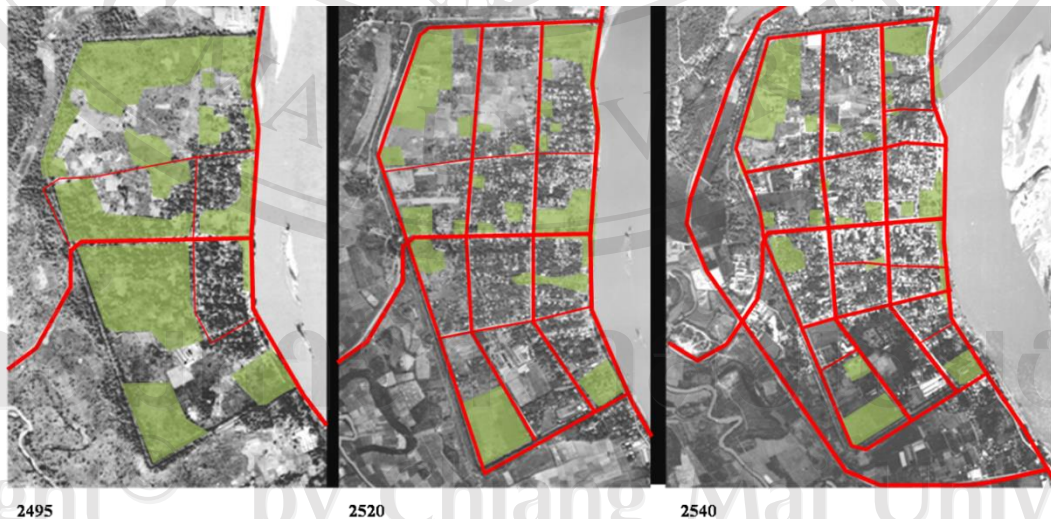
2540

รูปที่ 2.13 แผนที่แสดงการเปรียบเทียบที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่สาธารณะเมืองเชียงใหม่

จากปี พ.ศ. 2495-2540

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของลักษณะกายภาพพื้นที่ภายในเมืองและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมืองประกอบกันแล้ว พบว่าจากอดีตเมืองมีพื้นที่โล่งว่างอยู่มาก เมื่อเทียบสัดส่วนกับบริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัย โดยพื้นที่เหล่านี้มักถูกใช้เป็นที่เพาะปลูกหรือพื้นที่สาธารณประโยชน์ ซึ่งการเข้าถึงพื้นที่ลักษณะนี้ทำได้ง่ายและมีการควบคุมการใช้งานอยู่น้อย ต่อมา มีการขยายตัวของพื้นที่พักอาศัย มีกิจกรรมการใช้พื้นที่และการติดต่อกันมากขึ้น จนพัฒนาเป็นย่านพาณิชย์และส่วนปฏิบัติงานราชการ เหตุการณ์เหล่านี้กระตุ้นให้มีการอ้างสิทธิ์ครอบครองพื้นที่อย่างชัดเจน ทำให้พื้นที่ส่วนกลางที่มีความยืดหยุ่นถูกตัดแบ่งและตีกรอบขึ้นมาใหม่ พื้นที่ส่วนกลางในเมืองเชียงใหม่จึงมีขนาดเล็กลงและกระจายตัวแทรกอยู่ในย่านที่พักอาศัยและย่านพาณิชย์ภายในเมือง แต่พื้นที่ย่านพาณิชย์ในเมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่มีการประสานรวมระหว่างพื้นที่เพื่อการค้า พื้นที่ส่วนราชการและพื้นที่สาธารณะส่วนกลาง พื้นที่ในย่านนี้จึงมีความน่าสนใจเนื่องจากกิจกรรมหลายอย่างเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาการใช้งานเดียวกันในแต่ละวัน กิจกรรมการใช้งานพื้นที่ที่มีอยู่หลากหลายและหนาแน่น ทำให้ขอบเขตการใช้งานพื้นที่ในย่านนี้ถูกผสมผสานกลมกลืนกัน จนยากที่แบ่งแยกขอบเขตการใช้งานอย่างชัดเจนได้ ปัจจุบันแผนพัฒนาในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ถูกกำหนดและนำไปปฏิบัติ ภายใต้การบริหารดูแลของเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะวางแผนพัฒนาราย 3 ปี นับว่ายืดหยุ่นและมีเวลาให้เตรียมตัวประสานงานกับแผนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค แต่ยังคงมีความน่าเป็นห่วงเพราะในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา เชียงใหม่มีอัตราการพัฒนาตัวเองที่สูง โดยหน่วยงานบริหารในเมืองยังไม่มีแผนชัดเจนในการรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพกายภาพของเมืองและความต้องการพื้นที่สาธารณะของชาวเมืองที่มีแนวโน้มสูงขึ้น

รูปที่ 2.14 แผนที่เปรียบเทียบปริมาณที่ว่างในเมือง

ระหว่างปี พ.ศ. 2495-2540 เห็นได้ว่าที่ว่างในเมืองถูกขอย่อยลง

โดย กรมแผนที่ทหาร (2556)

ช่วงปี 2520 – 2540 ที่ว่างหลายแห่งในเมืองได้ถูกจัดการและกำหนดสิทธิการครอบครองอย่างชัดเจนขึ้น ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่มีการพัฒนาโบราณสถานหลายแห่งให้เป็นสวนสาธารณะหรืออุทยานเรียนรู้ภายในเมือง ขณะเดียวกันที่ว่างสาธารณะประโยชน์ในละแวกชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ริมน้ำได้ถูกแบ่งไปใช้เป็นที่สำหรับงานราชการ เช่น บริเวณที่ตั้งหน่วยรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำน้ำโขง (นรข.) ท่าเรือพาณิชย์เชียงแสน ศูนย์แสดงสินค้า OTOP เป็นต้น

เห็นได้ว่าพื้นที่สาธารณะประโยชน์หรือพื้นที่รองรับกิจกรรมสาธารณะในเมืองเชียงแสนถูกใช้อยู่กับตำแหน่งเดิมตั้งแต่มีการกลับมาใช้เมืองอีกครั้ง แต่ที่ผ่านมามีการทำความเข้าใจและวางแผนพัฒนาพื้นที่เหล่านั้นเป็นไปในลักษณะที่มองลงมาจากภาพมุมกว้าง ยังไม่มีการศึกษาและให้ความสำคัญกับการใช้งานบริเวณภายในเมืองในระดับการใช้ชีวิตของชาวเมือง โดยการใช้งานที่ว่างเหล่านั้นจะมีความยืดหยุ่นที่แทรกตัวและซ้อนทับไปบนพื้นที่ที่รัฐหรือหน่วยงานท้องถิ่นเป็นผู้ กำหนด ซึ่งลักษณะการใช้งานเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพที่สนใจการใช้งานบริเวณพื้นที่ของเมือง โดยเริ่มจากตัวประชาชนผู้ใช้พื้นที่เหล่านั้น

ค. การอ้างอิงตำแหน่งภายในเมือง

เมืองเชียงแสนมีองค์ประกอบเมืองที่เป็นจุดเด่น 3 ประการประกอบกัน ประการแรก คือ มีขอบเขตที่ชัดเจนซึ่งเกิดจากการถูกล้อมเอาไว้ด้วยกำแพงเมืองและแม่น้ำโขง ประการที่สองนั้น เมืองมีแนวถนนพหลโยธินผ่านประตูป่าสักทางทิศตะวันตก ผ่านกลางเมืองแล้วมุ่งตรงลงสู่ด้านทิศ ตะวันออก ลักษณะแนวถนนสายนี้ทำให้เกิดเส้นนำสายตาไปสู่ย่านการค้าสำคัญและแนวแม่น้ำโขง ถนนพหลโยธินนั้นนอกจากเชื่อมเมืองฝั่งตะวันตกที่มีความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมเข้ากับเมืองฝั่ง ตะวันออกที่มีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่ช่วยผู้คนในเมือง ในการอ้างอิงตำแหน่งและทิศทางไปในตัวด้วย องค์ประกอบประการสุดท้ายคือ การมีวัดหรือ โบราณสถานที่สำคัญอยู่ในชุมชน เป็นตัวช่วยอ้างอิงตำแหน่งพื้นที่ย่อยในเมืองที่ถูกตัดทอนให้เล็ก ลงโดยถนนหลักแต่ละสาย เป็นที่น่าสังเกตว่า โบราณสถานที่อยู่ใกล้จุดตัดระหว่างถนนสายหลัก และสายรอง มักมีการพัฒนาโบราณสถานเหล่านั้นให้เป็นพื้นที่สาธารณะประเภทสวนในเมืองด้วย ขณะเดียวกันหากเป็นโบราณสถานที่อยู่ห่างจากจุดตัดถนน จะต้องเป็นโบราณสถานที่มีพื้นที่กว้าง หรือมีความสำคัญมากเท่านั้นจึงจะถูกพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะและมีผลต่อการจดจำของชาวเมือง

รูปที่ 2.15 แผนที่แสดงองค์ประกอบเมืองที่มีผลต่อการจดจำและอ้างอิงตำแหน่งในเมือง

รูปที่ 2.16 แสดงการใช้พื้นที่สาธารณะของชาวเชียงแสน

จากการสัมภาษณ์ชาวเชียงแสนทำให้ได้ข้อมูลยืนยันข้อสังเกตที่ได้ชี้ไว้ข้างต้น โดยชาวเชียงแสนมักตอบตรงกันเมื่อถามถึงลักษณะเด่นของเมืองเชียงแสน ซึ่งได้คำตอบว่าเป็นกำแพงเมืองและแม่น้ำโขงเป็นคำตอบที่พบได้บ่อยที่สุด ส่วนในชั้นถัดมาคือ วัดเจดีย์หลวงและวัดป่าสัก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงภาพจำที่ชาวเมืองมีส่วนร่วม จุดนี้นับว่ามีประโยชน์ในแง่การเลือกรักษาหรือหยิบใช้ เพื่อสื่อเอกลักษณ์ของเมืองให้ปรากฏชัดเจน ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะใช้ยึดโยงอัตลักษณ์ของเมืองเอาไว้ภายใต้สภาวะการแปรเปลี่ยนทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องถึงภาพจำที่ชาวเมืองมีส่วนร่วม

เห็นได้ชัดเจนว่าเมืองในย่านตลาดสดและท่าเรือเป็นจุดหลักตั้งต้นของการพัฒนา ถือเป็นย่านสำคัญที่รองรับวิถีชีวิตกิจกรรมและเศรษฐกิจของเมืองอยู่อย่างต่อเนื่องด้วย ทั้งนี้ยังเป็นย่านที่มีการซ้อนทับรูปแบบการใช้งานอยู่หลายชั้น จึงเป็นพื้นที่ยากต่อการจัดการอย่างชัดเจนขณะเดียวกันพบว่าเมืองเชียงแสนมีการขยายตัวออกจากแม่น้ำโขงและมีความหนาแน่นมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีผลต่อพื้นที่สาธารณะที่มีลักษณะเป็นที่โล่งกว้างซึ่งในอดีตมักเชื่อมโยงต่อกันเป็นผืนใหญ่นั้น กลับมีแนวโน้มถูกตัดแยกออกและตีกรอบให้เล็กลง สิ่งนี้ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการเปลี่ยนของวิถีชีวิตผู้คนในเมืองที่ไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่กว้างในการยังชีพ แต่เปลี่ยนความต้องการเป็นพื้นที่โล่งกว้างสำหรับการผ่อนคลายและการพบปะทางสังคม ส่วนการยังชีพของชาวเมืองมีลักษณะเปลี่ยนไปอิงการค้ามากขึ้นและมักเป็นการค้าขนาดเล็ก ใช้พื้นที่และเวลาที่อยู่ในพื้นที่น้อย การค้าจะกระจุกตัวสูงในย่านเศรษฐกิจและกระจายตัวออกในย่านชุมชน

จากข้อมูลในการศึกษาพบว่าเมืองเชียงใหม่มีการขยายตัว จากจุดที่มีความหนาแน่นสูงคือ บริเวณตลาดสดจุดตัดถนนริมโขงกับถนนพหลโยธิน ทั้งนี้ก่อนเมืองเชียงใหม่จะมีการขยายตัวมากนัก เมืองมีชุมชนอยู่ในบริเวณวัดฟ้าขาวป่าและวัดปงสนุกอาจเนื่องจากเป็นบริเวณที่ใกล้ทำน้ำ ที่เป็นทางคมนาคมและแหล่งสาธารณูปโภคหลักของชุมชนมาแต่อดีต ส่งผลให้ตัวเมืองเชียงใหม่มีลักษณะเด่นในการจัดจำอีกประการหนึ่งคือ เป็นเมืองที่มีข้าวการดึงดูดหรือรองรับกิจกรรมอยู่สอง ขั้วขนาดใหญ่ โดยมีย่านเศรษฐกิจทางปลายสุดด้านทิศตะวันออกของถนนพหลโยธินเป็นขั้วดึงดูด กิจกรรมการยังชีพ การค้าและการติดต่อของเมือง ส่วนในปลายอีกด้านของถนนเป็นจุดรวมข้อมูล ทางประวัติศาสตร์ของเมือง ซึ่งมักถูกใช้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งนี้ขั้ว ทั้งสองที่กล่าวมายังเป็นจุดตั้งต้นการกระจายกิจกรรมตามรูปแบบเด่นของขั้วแต่ละด้านไปสู่ส่วน อื่นของเมืองด้วย ทั้งสองขั้วจึงเป็นสิ่งที่กำหนดบรรยากาศการใช้เมืองและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทางกายภาพภายในเมืองที่สำคัญ

รูปที่ 2.17 แผนที่แสดงลักษณะการมีขั้วดึงดูดกิจกรรมที่เด่นชัดอยู่ปลายสุด ของถนนพหลโยธินในแต่ละด้าน

ง. เส้นทางสัญจร

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในเมืองเชียงใหม่สัมพันธ์โดยตรงกับการขยายตัวของเมือง ในขณะที่ถนนพหลโยธินเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมเมืองและบอกทิศทาง จากทิศตะวันตกไปสู่ทิศตะวันออก ถนนริมโขงเป็นถนนสายสำคัญที่เชื่อมชุมชน ไม่เฉพาะชุมชนฝั่งเหนือและใต้ของเมืองเชียงใหม่เท่านั้น แต่ถนนสายนี้ยังเป็นเส้นทางสำคัญในการขนส่งสินค้าสู่อำเภอแม่สายทางทิศเหนือและอำเภอเชียงของทางทิศใต้ด้วย บริเวณย่านตลาดสินค้าชุมชนซึ่งเป็นจุดตัดระหว่างถนนหลักทั้งสองสาย จึงเป็นย่านที่มีกิจกรรมอยู่หลากหลายและสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างถนนและย่านในเมืองมีรูปแบบที่น่าสนใจที่เห็นชัดคือ ที่ปลายสุดทั้งสองด้านบนแนวถนนพหลโยธินจะเป็นจุดหมายสำคัญของเมือง จุดตัดระหว่างถนนพหลโยธินกับถนนริมโขงเป็นย่านที่รวมกิจกรรมหลักของเมือง

รูปที่ 2.18 แสดงการใช้พื้นที่สาธารณะของชาวเชียงใหม่

พัฒนาการของถนนตามลำดับคือ ถนนสายพหลโยธิน ถนนริมโขง ถนนสาย 2 และถนนสาย 1 ซึ่งถนนพหลโยธินมีเพื่อการควบคุมและสง่าล้างบำรุงทางทหารมาแต่เดิม โดยถนนริมโขงเป็นทางสำหรับชุมชนและการค้า แต่ส่วนที่น่าสนใจ คือ ถนนสาย 2 ที่ใกล้แม่น้ำและตลาดจะถูกพัฒนาก่อน ถนนสาย 1 ทั้งนี้คาดว่า การตั้งชื่อถนนอาจอิงตามทิศทางการเข้าถึงของถนนพหลโยธิน แต่การพัฒนาและใช้งานของชุมชนขยายตัวออกห่างจากแม่น้ำโขงถือได้ว่าถนนในเมืองเชียงแสนเป็นโครงข่ายที่สะท้อนลำดับการพัฒนาเมืองและเป็นพื้นที่รองรับการใช้งานที่มีความสอดคล้องกับการใช้งานจริงอยู่ค่อนข้างมาก เพราะการขยายและการเลือกปรับปรุงถนนสอดคล้องกับการขยายตัวและรองรับกิจกรรมการใช้พื้นที่ของชุมชน ทั้งนี้พบว่าพื้นที่สาธารณะที่ชาวเมืองนิยมเข้าไปใช้ทำกิจกรรมนันทนาการหรือใช้เพื่อการผ่อนอริยาบถนั้นส่วนใหญ่แล้ว จะอิงอยู่กับถนนสายหลัก นั่นคือ ถนนพหลโยธินและถนนริมโขง นอกจากนี้ถนนสายรองยังได้ตีกรอบและแบ่งเมืองออกเป็น ส่วนอย่างชัดเจนด้วย

2495 มีที่โล่งอยู่มาก ใช้งานเชิงการเกษตร

2520 คนย้ายมาอยู่มากขึ้นพื้นที่ราชการมากขึ้น

2539 พัฒนาการค้ามากขึ้น มีท่าเรือพาณิชย์

2555 ย่านบ้านพักเปลี่ยนเป็นที่เช่าพักมากขึ้น

รูปที่ 2.19 แผนที่แสดงถนนในเมือง ช่วงปี พ.ศ. 2497-2555

โดย กรมแผนที่ทหาร (2556)

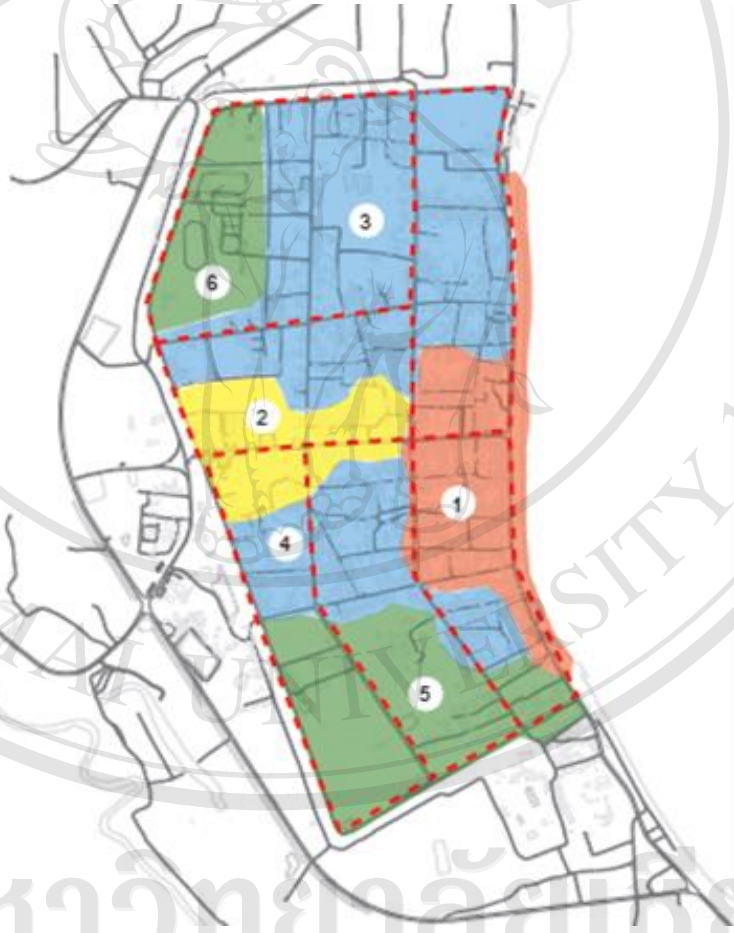
รูปที่ 2.20 แสดงการใช้พื้นที่สาธารณะของชาวเชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์การใช้เส้นทางและวิธีการสัญจรพบว่าแนวทิศทางที่มีความนิยมในการใช้งานสูง คือ ทิศตะวันตกและตะวันออกตามแนวถนนพหลโยธิน ทิศเหนือและใต้ตามแนวถนนสาย 2 ถนนริมโขงและถนนสาย 1 ตามลำดับ ทั้งนี้เฉพาะถนนริมโขงมีการบังคับทางเดินรถทางเดียวในช่วงบริเวณหน้าชุมชนริมโขงเพราะมีความกว้างจำกัด แต่มีการใช้งานที่หนาแน่น โดยส่วนใหญ่แล้วชาวในเมืองเชียงใหม่นิยมใช้รถจักรยานยนต์เป็นหลัก และเส้นทางที่มีการเลือกใช้เป็นหลักคือ ถนนพหลโยธิน ซึ่งสัมพันธ์กับร้านค้าและกิจกรรมการใช้พื้นที่อื่นในเมือง การใช้เส้นทางสัญจรในลักษณะนี้เองทำให้มีเฉพาะถนนหลักที่คูคึกคักในขณะที่บริเวณอื่นค่อนข้างเงียบเหงา แต่ที่ถนนสายหลักมีความคับคั่งทำให้จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่ อีกทั้งยานพาหนะมักเคลื่อนที่โดยเร็วเนื่องจากเห็นว่าเป็นทางโล่งและการไม่มีรุ่มร่ามที่จะช่วยลดความร้อนยิ่ง ทำให้ผู้ใช้จักรยานยนต์ต้องการแล่นไปให้เร็วมากกว่าที่จำเป็นด้วย

จ. ความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละบริเวณของเมืองเชียงใหม่

การกระจายตัวของพื้นที่สาธารณะภายในเมืองเชียงใหม่นั้นมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับลักษณะการใช้พื้นที่ภายในบริเวณเมืองของชาวเชียงใหม่เอง เมื่อได้แบ่งบริเวณพื้นที่ภายในเมืองเชียงใหม่ตามการใช้งานที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจะพบว่า พื้นที่ย่านการค้าซึ่งมีอาคารอยู่หนาแน่นและกระจุกตัวอยู่ที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมืองนั้น มีแนวโน้มที่จะมีความหนาแน่นสูงขึ้นและขยายตัวไปทางทิศตะวันตก ทำให้พื้นที่ที่มีความหนาแน่นปานกลางทางทิศตะวันตก ซึ่งเดิมถูกใช้รองรับการท่องเที่ยวมีการปรับตัวเพิ่มความหนาแน่นในการใช้งานและขยายตัวออกทางทิศเหนือและทิศใต้ตามลำดับ

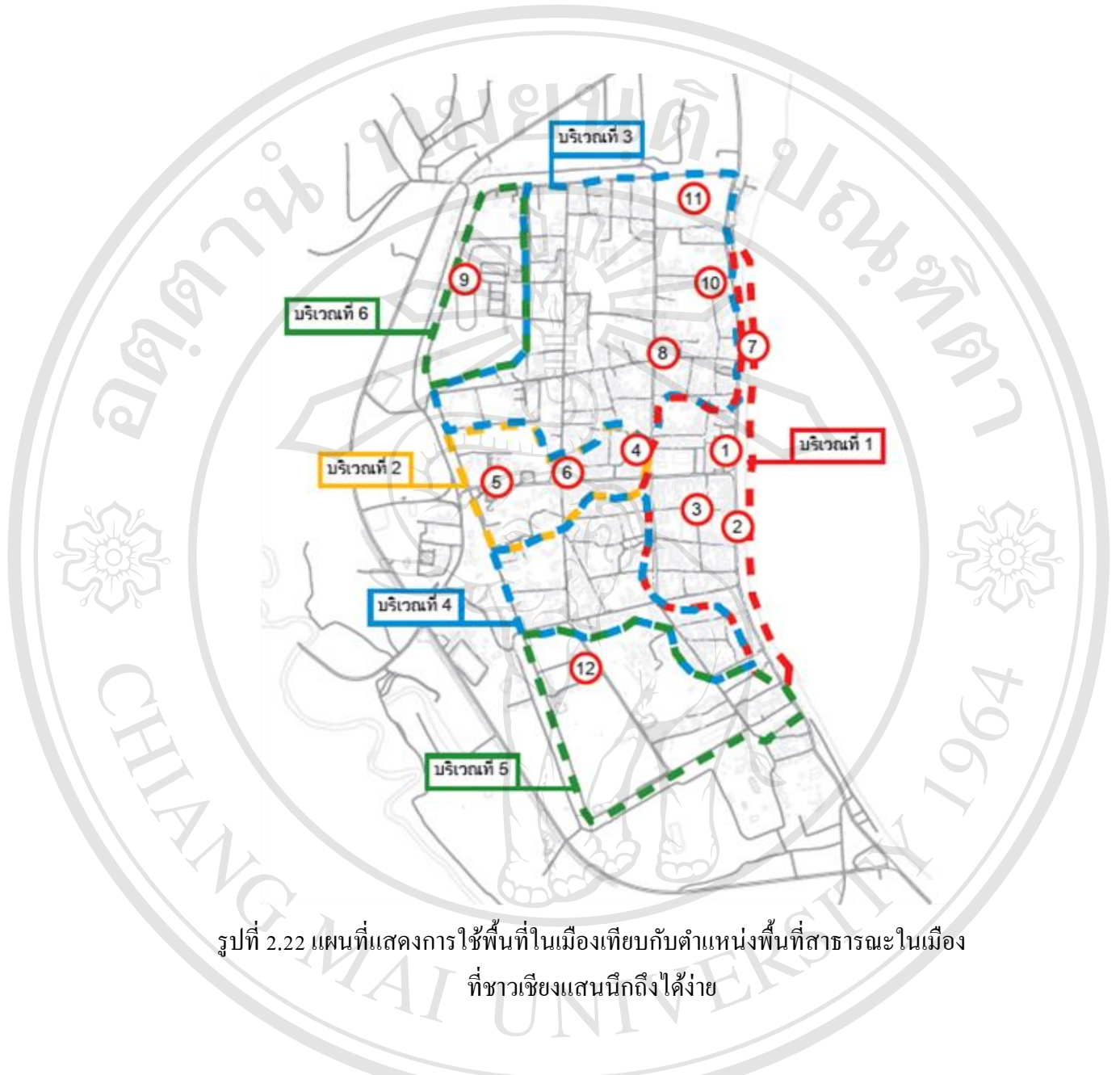

รูปที่ 2.21 แผนที่แสดงลักษณะการใช้พื้นที่ในเมืองเชียงใหม่

สีแดงเป็นย่านการค้าและมีที่พักอาศัยหนาแน่น

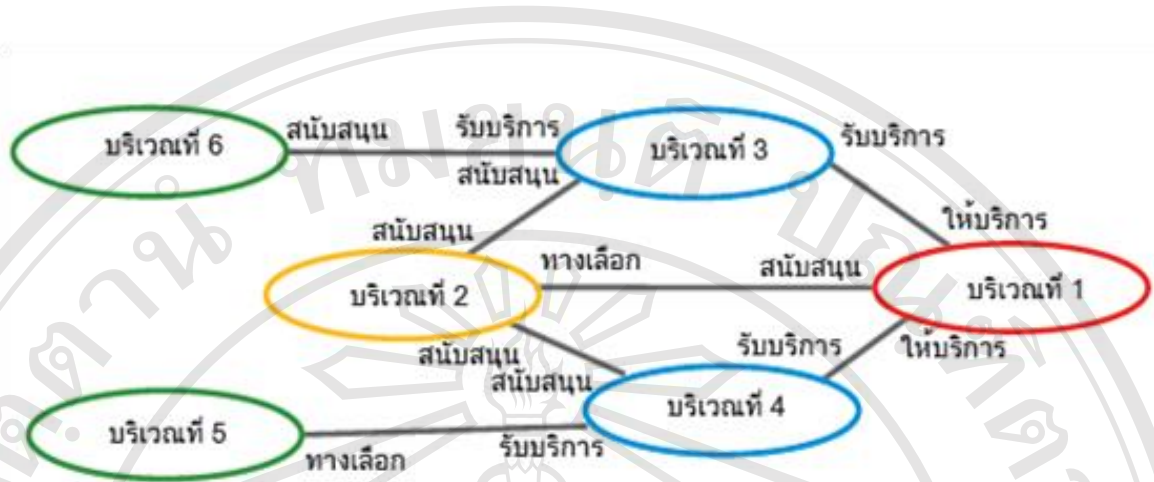
สีเหลืองเป็นย่านที่พักอาศัยความหนาแน่นปานกลาง

สีฟ้าเป็นย่านที่พักอาศัย และสีเขียวเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานน้อย

รูปที่ 2.22 แผนที่แสดงการใช้พื้นที่ในเมืองเทียบกับตำแหน่งพื้นที่สาธารณะในเมือง
ที่ชาวเชียงใหม่ถึงได้ง่าย

เมื่อพิจารณาการใช้พื้นที่ในเมืองเทียบกับตำแหน่งพื้นที่สาธารณะในเมืองจะพบว่า พื้นที่
สาธารณะในเมืองซึ่งถูกกำหนดขอบเขตค่อนข้างชัดเจนนั้นจะกระจายตัวมากในเขตย่านชุมชนที่มี
การใช้งานพื้นที่อยู่อย่างหนาแน่น สรุปได้ว่าพื้นที่สาธารณะในย่านที่หนาแน่นสูงนั้นจะมีขนาดเล็ก
และมีการกำหนดเขตให้ชัดเจนมากและพื้นที่สาธารณะในย่านที่หนาแน่นน้อยอาจไม่ถูกกำหนด
อาณาเขตอย่างชัดเจนและอาจถูกใช้พื้นที่เชื่อมโยงกันเป็นผืนใหญ่รวมกันได้ โดยการทำความเข้าใจ
ว่าบริเวณใดของเมืองมีการใช้งานและมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอย่างไรนั้น จะเป็นประโยชน์ใน
การวางแผนในระยะยาว

รูปที่ 2.23 ผังแสดงโครงข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบริเวณพื้นที่ในเมืองเชียงใหม่

พื้นที่แต่ละส่วนของเมืองเชียงใหม่ถูกกำหนดหน้าที่ต่อเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ผ่านการใช้งานของคนในเมือง โดยพื้นที่ในย่านตลาดสินค้าสมบูรณ์มีหน้าที่รับแลกเปลี่ยนทรัพยากร ให้บริการและการสนับสนุนพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง ด้วยความหนาแน่นในการใช้งานอยู่ในระดับที่สูง พื้นที่สาธารณะที่เกิดในย่านนี้จึงถูกใช้เพื่อการผ่อนคลายและรองรับกิจกรรมการค้าที่อาจมีมากกว่าพื้นที่ที่ถูกจัดไว้ในตลาดจะสามารถรองรับได้ พื้นที่ในย่านวัดพระเจดีย์หลวงและย่านวัดพระเจ้าล้านทองเป็นทางเลือกและรองรับกิจกรรมที่มีมากจนย่านตลาดสินค้าสมบูรณ์รองรับไว้ไม่ไหว นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ส่งผ่านบริการและให้การสนับสนุนแก่ย่านที่พักอาศัยโดยรอบ ในย่านวัดพระเจดีย์หลวงและย่านวัดพระเจ้าล้านทองมีความหนาแน่นไม่มากนัก พื้นที่สาธารณะมีการกระจายตัวห่างกันค่อนข้างมากและมีการค้าขนาดเล็กแทรกตัวอยู่ ส่วนในย่านที่พักพื้นที่สาธารณะจะกระจายตัวห่างกันและมักมีพื้นที่ค่อนข้างกว้าง สุดท้ายย่านที่มีการใช้งานน้อยพื้นที่สาธารณะมักมีลักษณะการรวมกันของพื้นที่หลายผืนไม่มีการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน พื้นที่นี้มีการใช้งานน้อยมากไม่มีการเชื่อมโยงพื้นที่สาธารณะให้เป็นโครงข่ายร่วมกับพื้นที่ในส่วนอื่นของเมือง อีกทั้งยังค่อนข้างเปลี่ยวทำให้ชาวเมืองรู้สึกไม่ปลอดภัยและไม่อยากใช้งาน จึงควรพัฒนาและสร้างความมั่นใจด้านความปลอดภัยให้กับชาวเมืองให้มากยิ่งขึ้น

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาพบว่าในแนวคิดด้านการพัฒนาเมืองหลายแนวคิดในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางที่ใช้ร่วมกันภายในเมือง และยังชี้ว่าคุณภาพของพื้นที่ส่วนกลางเหล่านี้สามารถใช้เป็นสิ่งสะท้อนถึงคุณภาพของเมือง ในขณะเดียวกันในการประมวลผลหลักในการอนุรักษ์ทำให้พบว่าการพิทักษ์เมืองเก่ามีหลักสำคัญหลักหนึ่งคือ การมีพื้นที่กันชน (Buffer zone) ซึ่งช่วยเป็นขอบเขตกันการบุกรุกและช่วยส่งเสริมความโดดเด่นของโบราณสถานและเมืองเก่า ส่วนในด้านมุมมองและการสร้างความประทับใจ ทำให้การจัดกลุ่มแนวคิดที่เกี่ยวข้องสามารถเลือกมองได้ใน 2 เรื่องหลัก คือ

2.2.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะภายในเมือง

2.2.2 แนวคิดด้านการอนุรักษ์และการพัฒนา

การศึกษานี้เน้นแนวคิดในข้อแรก ซึ่งเป็นแนวทางที่ชี้ไปสู่การหาคำตอบในวัตถุประสงค์หลักของการเรียนรู้คือ การหาแนวทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพภายในเมือง โดยเชื่อว่าแนวคิดนี้เป็นส่วนที่สามารถเชื่อมรอยต่อของแนวคิดด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาที่มีความขัดแย้งกันอยู่ ให้สามารถขับเคลื่อนได้บนทิศทางเดียวกัน เพื่อรองรับการใช้งานของชุมชนในเขตอนุรักษ์เมืองเก่าเชียงใหม่ได้

2.2.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะภายในเมือง

สังคมไทยในอดีตไม่ได้สร้างพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะขึ้นมาอย่างโลกตะวันตก แต่ยังมีองค์ประกอบในเมืองที่ลักษณะคล้ายกัน เช่น การใช้วัดและช่วงเป็นศูนย์รวมใจและทำกิจกรรมของชุมชน แต่ในปัจจุบันวัดในเวียงกลายเป็น โบราณสถานหรือสถานที่ราชการที่ถูกดึงแยกจากวิถีชีวิตอีกทั้งช่วงและพื้นที่สาธารณะประโยชน์อื่นต่างแปรสภาพเป็นถนน จนต้องเลือกจัดสร้างพื้นที่ว่างแบบสวนสาธารณะ ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยและวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของโลก ตะวันออก ที่มักใช้ลานและตรอกใกล้บ้านเป็นเหมือนห้องนั่งเล่น (ขวัญสรวง อติโพธิ, 2548)

ปัจจุบันอัตราการใช้เครือข่ายสังคมเสมือนหรือ Social network ที่มีมากขึ้น สะท้อนความต้องการพื้นที่สาธารณะทางสังคม (Habermas, 1991) และการใช้พื้นที่สาธารณะหรือกึ่งสาธารณะ เช่น ร้านกาแฟ ร้านตัดผมหรือชมรมพระเครื่อง ในความหมายต่อเมืองเสมือนห้องนั่งเล่นของบ้าน เป็นสถานที่สำคัญต่อชีวิตถัดจากบ้านและที่ทำงาน (Oldenburg, 1991) ยิ่งสะท้อนความจำเป็นต่อเมืองของพื้นที่สาธารณะในปัจจุบัน ฉะนั้นจึงต้องเร่งพิจารณาว่าพื้นที่นี้ในเมืองเก่าควรมีลักษณะเช่นไร

ขวัญสรวย อติโพธิ (2548) และไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2548) ให้ความเห็นว่า พื้นที่สาธารณะของไทยมักมีขนาดเล็ก มีระยะที่ใกล้ชิด บรรยากาศอบอุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละวัน ทั้งยังเป็นจุดตัดหรือจุดพบปะของโครงข่ายสัญจรในชุมชนและมักมีกิจกรรมการค้าควบคู่เสมอ เช่น ตลาด จุดนี้สอดคล้องกับความเห็นของกาญจน์ นทีวุฒิกุล (2550) ว่าพื้นที่สาธารณะมีความสัมพันธ์อย่างมากต่อเศรษฐกิจภายในเมือง นอกจากนี้พื้นที่สาธารณะในเมืองยังมีความสำคัญต่อบรรยากาศเฉพาะของเมือง (Sense of place) ด้วยซึ่งระวีวรรณ โอพารัตน์มณี (2555) ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าคนไทยชอบพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัวที่ขนาดเหมาะสมตามสัดส่วนร่างกายของตน โดยเน้นความโปร่งสบายแต่ไม่เน้นความหรูหรา เพราะในระบบสังคมเครือญาตินั้นจะมีรูปแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนอย่างใกล้ชิด ซึ่งทัศนียภาพตามข้อสังเกตนี้ สามารถพบได้ในเมืองเชียงใหม่แต่พื้นที่เหล่านั้นยังขาดการพัฒนาที่ดี โดยพื้นที่สาธารณะตลอดจนโบราณสถานทั้งวัดและวัดร้างมีอยู่มากในเมืองเชียงใหม่ รัฐยังขาดกำลังและความพร้อมในการดูแล แต่อาจสามารถเลือกนำมาใช้เป็นประโยชน์เพื่อชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมสร้างนโยบายจากการทำความเข้าใจในลักษณะทางกายภาพ วัฒนธรรมและกิจกรรมการใช้งานของผู้คนที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยมีรัฐให้การสนับสนุนขยายขอบเขตการเข้าถึงความรู้และประสานกลุ่มกิจกรรมให้ทำงานคล่อง มีนักวิชาการและปราชญ์ในชุมชนร่วมประมวลแนวคิดและความเป็นไปได้ ให้กระบวนการทำงานสามารถตรวจทานและกำหนดทิศทางได้ดียิ่งขึ้น

ก. พื้นที่สาธารณะ ที่มาและความหมาย

การค้นคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับปี 2552 ไม่พบคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” อันเป็นคำประสมระหว่างคำว่า “พื้นที่” และ “สาธารณะ” ในจุดนี้เป็นที่น่าสนใจว่า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับปี 2552 ได้ให้การนิยามคำว่า “พื้นที่” อันเป็นคำนามหมายถึง อาณาบริเวณ และ “สาธารณะ” ซึ่งเป็นคำวิเศษ หมายถึง เพื่อประชาชนโดยทั่วไป โดยคำที่ใกล้เคียงตามตัวอักษรที่สุด คือ คำว่า “ที่สาธารณประโยชน์”

จากนิยามตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (2) ระบุว่า “ที่สาธารณประโยชน์” นี้ถือได้ว่าเป็น สาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทหนึ่ง ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินของแผ่นดิน ซึ่งโดยสภาพประชาชนทั่วไปมีสิทธิใช้สอยร่วมกันได้ ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุด คือ ถนนหนทางแม่น้ำลำคลอง ซึ่งสาธารณชนใช้สัญจรไปมา ทั้งนี้ที่สาธารณประโยชน์นั้น อาจเกิดขึ้นได้ 3 ประการ คือ

1. เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง
2. เกิดขึ้นโดยสภาพการใช้ เช่น ที่เลี้ยงสัตว์ ป่าช้าสาธารณะ
3. เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย เช่น การสงวนหวงห้ามตามกฎหมาย การอุทิศให้เป็นที่สาธารณประโยชน์ ไม่ว่าจะเกิดโดยตรงหรือโดยปริยาย เช่น การอุทิศที่ดินให้เป็นทางสาธารณประโยชน์

พบว่าในการนิยามคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” หรือ “ที่สาธารณประโยชน์” นั้นประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพและลักษณะอาการทางการใช้งาน แต่ในขณะที่คำว่า “ที่สาธารณประโยชน์” สะท้อนการให้น้ำหนักในการควบคุมดูแลจากทางภาครัฐ ดังที่ประมวลกฎหมายได้เลือกใช้คำว่าทรัพย์สินของแผ่นดิน แล้วจึงขยายว่าประชาชนโดยทั่วไปมีสิทธิที่จะเข้าไปใช้ร่วมกัน มิได้ยกเอาสิทธิภาคประชาชนหรือท้องถิ่นขึ้นมาก่อน นี่เป็นภาพสะท้อนนโยบายและการจัดการที่มีมาแต่อดีตต่อทรัพยากรของชาติ ทำให้ที่สาธารณประโยชน์หรือพื้นที่สาธารณะ ในความเข้าใจของประชาชนคุ้นชินกับการถูกกำหนดและขึ้นาโดยภาครัฐ ทั้งที่จริงแล้วพื้นที่สาธารณะตามนิยามของนักวิชาการตะวันตกถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนสำคัญของการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในเมืองที่เข้าถึงได้โดยทุกคน เพื่อรับแสงแดดและอากาศบริสุทธิ์ ดังนั้นพื้นที่นี้จึงเป็นที่รวบรวมทุกสิ่งในเมืองเข้ามา ทำให้คุณภาพของพื้นที่สาธารณะยังสื่อถึงคุณภาพของเมืองและความพร้อมในการพัฒนาตัวของเมืองด้วย (ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี, 2555)

การใช้พื้นที่สาธารณะในมิติเชิงการสื่อสารและต่อรองกันของ Habermas (1991) ไปในทิศทางเดียวกันกับความเห็นของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2546) ซึ่งมองว่าพื้นที่สาธารณะเป็นส่วนสำคัญในการแสดงออกและสื่อสารกันทางสังคม หรือมีการต่อรองกันระหว่างสิทธิเสรีภาพและข้อบังคับ โดยข้อบังคับอาจมาได้จากประเพณีทางสังคมหรือทางการควบคุมด้วยกฎหมายของรัฐ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2546) สนใจ 2 ประเด็น เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะในสังคมไทย คือ การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สาธารณะ และความไม่เท่าเทียมกันในการสร้างพื้นที่สาธารณะของสมาชิกกลุ่มย่อยทั้งหลายในสังคม ในประเด็นแรกเชื่อว่า พื้นที่สาธารณะแบบเก่าได้ลุดหายไป ในขณะที่พื้นที่สาธารณะแบบใหม่ที่เกิดขึ้นถูกขีดข้อกำหนดบังคับให้เข้าถึงโดยประชาชนได้ยาก จนมีความเป็นสาธารณะลดลง ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในเชิงกายภาพที่ชัดเจนคือ ข่วงบ้านของชุมชนหรือลานวัดที่เป็นของทุกคนที่หายไปกลายเป็นพื้นที่ดูแลของสำนักพระพุทธศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่ทางกายภาพที่เปลี่ยนแล้ว พื้นที่แสดงออกทางสังคมก็ลุดหายไป ทั้งการแสดงความคิดเห็นผ่านศิลปะการแสดงพื้นถิ่น ไปตลอดจนถึงการศึกษาของท้องถิ่นด้วย ในขณะที่พื้นที่เกิดใหม่หรือจัดการใหม่กลับถูกกำหนดครอบเอาไว้และถูกควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ สวนสาธารณะและที่ดินสาธารณประโยชน์ ซึ่งสาธารณชนสามารถเข้าถึงได้โดยผ่านการอนุมัติรับรองในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และต้องยอมรับสภาพการถูกจำกัดและจับตามองในระดับที่อาจทำให้ไม่สะดวกใจ

จากตัวอย่างที่ยกมาพอสรุปความเห็นเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะได้ว่า เป็นพื้นที่อันเป็นส่วนกลางที่คนทั่วไปสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ ภายใต้เงื่อนไขข้อบังคับอันเป็นที่ยอมรับในทางสังคม โดยพื้นที่นี้สามารถปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาตามเงื่อนไขทางสังคม ทั้งนี้พื้นที่สาธารณะสามารถแบ่งได้เป็นสองลักษณะใหญ่คือ พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพที่สามารถจับต้องมองเห็นได้ กับพื้นที่สาธารณะที่ไม่ใช่ในเชิงกายภาพ แต่เป็นพื้นที่แสดงออกหรือต่อรองกันทางสังคมซึ่งสัมผัสได้จากการใช้งาน ทั้งนี้ในส่วนการศึกษาสนใจพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพ ซึ่งรองรับการใช้งานของชุมชนในสังคม

ข. ลักษณะพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพ

พื้นที่สาธารณะของโลกตะวันออกและตะวันตกนั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันอยู่ อันเป็นผลจากการกำเนิดเมืองในสภาพสังคมที่ต่างกัน โดยทางตะวันออกนั้นเกิดบนฐานสังคมการเกษตร มีลำดับพัฒนาการจากป่าสู่มาแล้วจึงเป็นเมือง ซึ่งโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจแบบนี้ได้ฝังในรากลงจนเป็นองค์ประกอบของชีวิต ผู้คนและวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ นับแต่จากอดีตสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้พื้นที่สาธารณะในโลกตะวันออกมีกำเนิดที่มาจากการใช้งานและพัฒนาไปอย่างเป็นธรรมชาติ แม้จะดูไร้ระบบและระเบียบในการก่อรูปที่ชัดเจน (ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี, 2555) แม้ว่าทางซีกโลกตะวันออกจะยังมีการศึกษาและบันทึกองค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะออกมาเป็นงานเขียนเชิงวิชาการอยู่น้อยเมื่อเทียบกับฝั่งซีกโลกตะวันตก แต่ในปัจจุบันการศึกษาด้านนี้กำลังมีมากขึ้น จนพบว่าพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคมจากชนบทสู่ความเป็นเมือง (ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี, 2555)

ไซศรี ภักดีสุขเจริญ (2548) เชื่อว่าพื้นที่สาธารณะโลกตะวันออกมีลักษณะการผสมผสานภายในและภายนอก จากเรือนชานสู่คุ้มบ้านหรือชุมชน ทั้งนี้จะมีลานอยู่หลายระดับเป็นหน่วยที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ พื้นที่สาธารณะนั้นจะมีลักษณะที่เป็นธรรมชาติไม่มีระบบบังคับตายตัว มักมีการใช้หรือมีกิจกรรมซ้อนกันหลายอย่างในพื้นที่เดียว ซึ่งมักเป็นไปตามเงื่อนไขบังคับในสังคมและความจำเป็นหรือการเกื้อหนุนกันทางเศรษฐกิจ ลักษณะการเชื่อมต่อหรือซ้อนทับทางกิจกรรมอันหลากหลายที่เกิดในพื้นที่สาธารณะนั้น สอดคล้องกับความเห็นของ ปรานอม ต้นสุขนันท์ (2551) ที่พบว่าพื้นที่สาธารณะนั้นจะไม่ถูกแยกจากพื้นที่ส่วนตัว ทั้งยังมีความลื่นไหล เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่แสดงออกมาสู่เมือง

ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี (2555) มองว่าคนในสังคมเครือข่ายดิถีกรรมชื่นชอบพื้นที่ที่ทำให้รู้สึกว่ามีส่วนร่วม มีสัมพันธ์ใกล้ชิดและอิงกับการใช้ชีวิต ทำให้ขนาดของพื้นที่สาธารณะในโลกตะวันออกนั้นไม่จำเป็นต้องใหญ่โต แต่ต้องมีลักษณะที่ผู้ใช้งานคุ้นเคย ทำให้รู้สึกอบอุ่นผ่อนคลาย โดยเฉพาะในที่ที่แดดแรงเช่นในภูมิภาคอาเซียนนี้การมีร่มเงานับว่ามีความจำเป็นมากตรงข้ามกับเขตหนาวที่ต้องการแสง ลักษณะความต้องการเงาหรือแสงนี้ ยังเป็นสิ่งที่ลดหรือขยายขนาดพื้นที่สาธารณะที่อยู่กลางแจ้ง กำหนดระยะเวลาใกล้ห่างตามช่วงเวลา ทำให้ผู้คนมีโอกาสเข้าถึงกันมากขึ้น เพราะต้องใช้ที่จำกัดร่วมกัน

ขวัญสรวย อติโพธิ (2548) มองว่าเมืองในประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างไม่มีระบบอันสืบเนื่องมาจากลักษณะการใช้งานพื้นที่ภายในเมืองที่ไม่ได้อิงแบบแผน สอดคล้องความเห็นของ วิมลศรี ลิ้มธนากุล (2537) ที่เห็นว่าพื้นที่สาธารณะมีลักษณะที่ยืดหยุ่นสูงและไม่พึ่งพาแบบแผน แต่อาจถูกความเป็นแบบแผนทำลายลงไปได้ ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2546) ได้ชี้ว่าการหายไปและเกิดขึ้นใหม่ของพื้นที่สาธารณะแบบไทย ว่าเกี่ยวพันกับการเข้าถึง การกำหนดสิทธิการจัดการและผลต่างตอบแทน นำมาซึ่งความเท่าเทียมหรือความไม่เป็นธรรม ปรากฏการณ์นี้ส่งผลต่อการใช้พื้นที่โดยชุมชน เช่นในอดีตคนสามารถเข้าไปใช้พื้นที่ในวัดได้ในหลากหลายมิติการใช้งาน แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไป สิทธิการใช้พื้นที่และการจัดการพื้นที่จึงถูกเปลี่ยน ทำให้ชาวบ้านไม่สะดวกที่จะเข้าไปใช้พื้นที่ แต่ Jacobs (1961) ได้ระบุว่า ในการใช้บริเวณพื้นที่ในเมืองนั้น จะต้องมีการกำหนดแบ่งขอบเขตพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัวให้ชัดเจน โดยพื้นที่สาธารณะจะต้องเป็นพื้นที่ที่สามารถมองครอบคลุมได้ในแนวคลองสายตาของผู้ใช้งานพื้นที่นั้น คือ สามารถมองได้โดยทั่วไปไม่มีมุมอับเพื่อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยและเป็นเจ้าของ และพื้นที่นั้นต้องมีการใช้งานที่ต่อเนื่อง เพราะมนุษย์ชอบความมีชีวิตชีวาในการเลือกใช้พื้นที่

สรุปแล้วพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะที่ปรากฏในโลกตะวันออกนั้น จะมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีความยืดหยุ่น ลื่นไหล มีอยู่ได้หลายระดับ มีความสามารถในการเชื่อมพื้นที่ส่วนตัวไปสู่พื้นที่อื่นในเมือง สามารถรองรับความหลากหลายที่จะเกิดในพื้นที่ได้ สัมพันธ์กับสภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยเฉพาะพื้นที่สาธารณะในฝั่งโลกตะวันออกมักมีขนาดเล็กหรือมีระยะที่ใกล้ชิดที่สอดคล้องกับสภาพสังคม ดังนั้นการทำความเข้าใจลักษณะพื้นที่สาธารณะจึงช่วยให้สามารถเข้าใจการเกิดพื้นที่สาธารณะขึ้นทั้งในเชิงกายภาพและเชิงสังคมได้

ค. พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพและการพัฒนาเมือง

ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี (2555) เสนอว่าพื้นที่สาธารณะสามารถเป็นที่รองรับการบริโภคที่สำคัญด้วย เช่น ห้างสรรพสินค้า ตลาดหรือแผงลอยริมทาง ซึ่งไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2551) มองว่าการใช้พื้นที่สาธารณะมักเป็นไปตามเงื่อนไขเศรษฐกิจและสังคม เป็นข้อสรุปที่ชัดเจนว่าคุณภาพของพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพย่อมสะท้อนถึงคุณภาพของเมือง เพราะมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิตของคนในเมืองผู้เข้ามาใช้พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพนั้น

Gehl (2001) มองว่าพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพมีความสัมพันธ์โดยตรงทั้งต่อผู้คนและต่อเมืองอยู่อย่างเหนียวแน่น พื้นที่สาธารณะจะถูกยอมรับว่าดี ทันทีที่มีผู้เข้ามาใช้งานอยู่อย่างเป็นธรรมชาติและเป็นประจำ ในจุดนี้ย่อมส่งผลต่อความคึกคักมีชีวิตชีวาของเมือง การสร้างคุณภาพของเมืองที่นับเป็นหัวใจของการพัฒนานั้น จึงเป็นการศึกษาต่อยอดหรือวิพากษ์อาการไม่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้ในพื้นที่สาธารณะที่เกิดขึ้นบนโลก ทั้งนี้ Gehl (2001) เลือกมองคุณภาพของพื้นที่สาธารณะจากปริมาณผู้เข้าใช้และความสามารถในการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว ให้เข้ามาเป็นชุมชนและกลายเป็นเมืองได้ ด้วยลักษณะการใช้งานได้หลากหลายและเข้าถึงได้โดยง่าย และยังมีมองไปถึงความสอดคล้องต่อภาวะน่าสบายอันเป็นลักษณะที่เกิดจากสภาพแวดล้อมและความต้องการเฉพาะที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของพื้นที่สาธารณะนั้น

สรุปแล้วคุณภาพของพื้นที่สาธารณะสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดคุณภาพในการพัฒนาเมืองได้ โดยคุณภาพของลักษณะกายภาพในพื้นที่สาธารณะจะแสดงคุณภาพการพัฒนาสภาพแวดล้อมของเมืองและสุขภาวะของประชากรในเมือง ส่วนความหนาแน่นและหลายของกิจกรรมที่มีขึ้นในพื้นที่สาธารณะจะสะท้อนคุณภาพในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้การที่พื้นที่สาธารณะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความต้องการเฉพาะที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้พื้นที่สาธารณะที่ได้รับการพัฒนาจนมีคุณภาพที่ดีสามารถแสดงบรรยากาศที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของพื้นที่สาธารณะนั้นได้ไปพร้อมกันด้วย

ง. พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพและการเชื่อมโยงชุมชน

Gehl (2001) เชื่อว่าพื้นที่สาธารณะมีความสามารถในการเชื่อมโยงเครือข่าย ทั้งพื้นที่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัวเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่ง Jacobs (1961) ที่สนับสนุนการใช้พื้นที่โล่งว่างกลางแจ้งร่วมกันนั้น มองว่าการใช้งานพื้นที่สาธารณะในเมืองอย่างคึกคักและต่อเนื่อง จะสามารถสร้างบรรยากาศที่มีชีวิตชีวาและดึงดูดมนุษย์ให้เข้ามาใช้งานพื้นที่ร่วมกันได้โดยไม่ตะจิตตะขงใจ ส่วนนี้สอดคล้องข้อคิดเห็นของ ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี (2555) ที่มองว่าบรรยากาศความคุ้นเคยทำให้อบอุ่นและผ่อนคลาย สามารถทำให้ผู้คนที่ไม่รู้จักกันมาทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่จำกัดได้

ไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2548) ชี้ว่าการผสมผสานภายในและภายนอกและการใช้ลาน จะเป็นหน่วยที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์จากเรือนขานสู่คุ้มบ้านหรือชุมชน โดยการเชื่อมโยงพื้นที่สาธารณะและชาวเมืองผู้ใช้งานพื้นที่เหล่านั้น มักมีการใช้หรือมีกิจกรรมซ้อนกันหลายอย่างในพื้นที่เดียวกัน และยังพบว่าพื้นที่สาธารณะมักพบใกล้กับจุดตัดหรือรอยต่อหรือทางเชื่อมระหว่างแต่ละบริเวณพื้นที่ภายในเมือง มักถูกใช้เส้นทางลัดและมักมีกิจกรรมการค้าประกอบพร้อมกันอีกด้วย การที่ใช้งานพื้นที่สาธารณะ จึงยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้ใช้พื้นที่ ผ่านการได้เห็นและปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบอื่นประกอบกัน ซึ่งส่งเสริมความคึกคักในการใช้บริเวณนั้น

พื้นที่สาธารณะถือเป็นพื้นที่สำหรับการเชื่อมโยงผู้คนในเมือง และแต่ละพื้นที่ที่จัดขึ้นมีความสามารถในการเชื่อมโยงกันเอง ทั้งในเชิงกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมหรือวัฒนธรรมของเมือง แต่พื้นที่สาธารณะภายในประเทศไทย ยังคงมีปัญหาการจัดการ โดยการมีมุมมองที่เลือกจัดการที่ละส่วน ไม่ศึกษาความเชื่อมโยงที่พื้นที่สาธารณะมีต่อชุมชน ต่อเมืองหรือต่อพื้นที่ด้วยกัน จึงไม่มีการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างให้สอดคล้องไปกับการเชื่อมโยงที่มีในการดำรงชีพของคนในท้องถิ่น ดังนั้นการจัดการและการออกแบบที่ดี จึงต้องศึกษามาจากการใช้งานของชุมชนให้เข้าใจ ต้องให้ชุมชนมีความรู้สึกคุ้นเคยและมีรู้สึกร่วมว่าตนคือเจ้าของพื้นที่ที่ใช้อยู่ไปพร้อมกันด้วย

2.2.2 แนวคิดด้านการอนุรักษ์และการพัฒนา

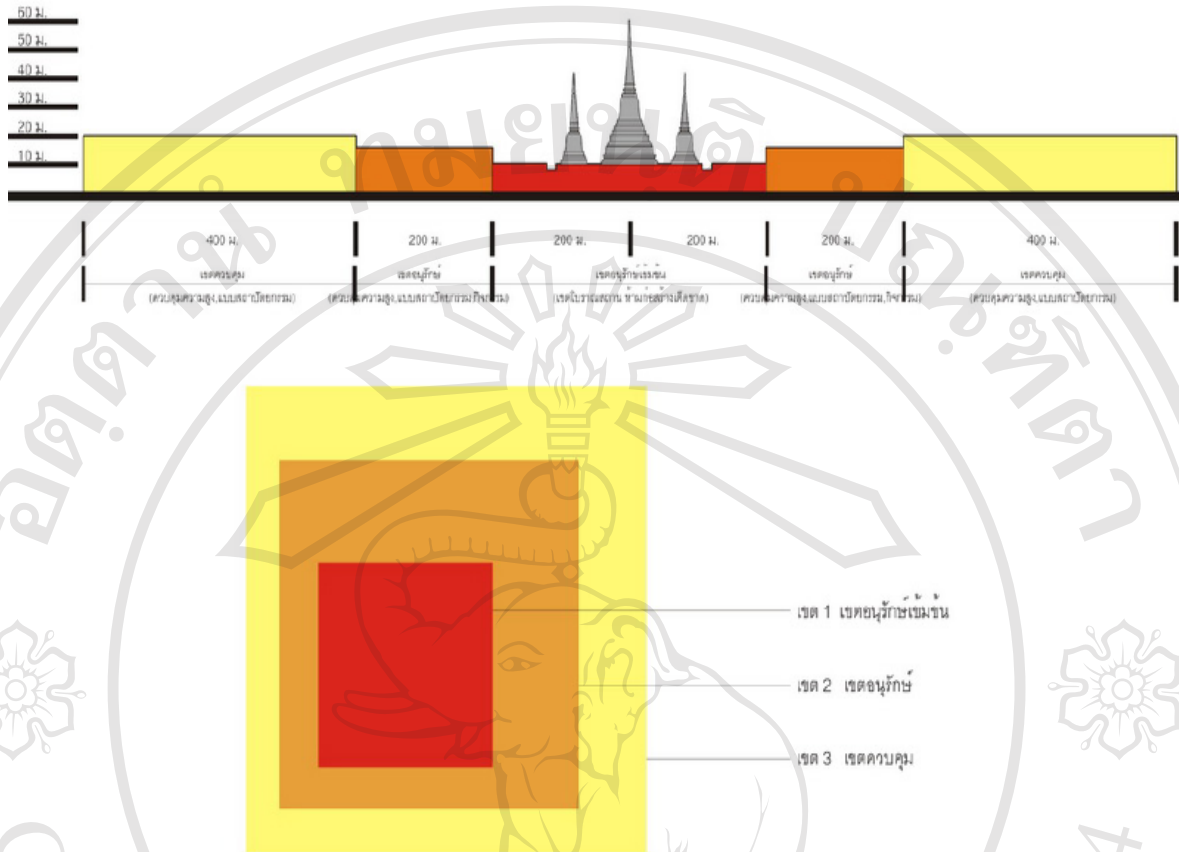
ก. แนวคิดด้านการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ไทยเป็นการนำเอาหลักแนวคิดมาจากโลกตะวันตก ซึ่งเป็นแกนนำแนวคิดและมีการพัฒนาแนวคิดจนกระทั่งสามารถมีคำศัพท์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ที่เฉพาะเจาะจงขึ้นหลายคำบอกถึงระดับประเภท และวิธีการในการอนุรักษ์ได้ชัดเจน ทำให้การตีความหมาย และการปฏิบัติสามารถทำได้ชัดเจน (เดชา บุญค้ำ, 2536) ในประเทศไทยมีการตื่นตัวในการอนุรักษ์งานฝีมือและโบราณสถานราวสมัยรัชกาลที่ 4 ปัจจุบันมีกรมศิลปากรดูแลงานในส่วนนี้อย่างเป็นทางการ

ทำให้การวางแนวทางหรือแผนการรักษาเอกลักษณ์ภูมิทัศน์ และการฟื้นฟูเมืองเก่าของไทยอิงกับหลักการสากลดังเช่นแนวคิดของเซอร์เบอร์นาร์ด เฟลเดน (กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2539) ซึ่งได้ให้หลักการ ไว้ 4 ประการ คือ การผนวกการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนพัฒนาเมือง (*Integrated conservation*), การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (*Control of change*), การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน (*Infill design*), การบริหารจัดการ (*Administrative actions*) ทั้งนี้ต้องประสานผ่านหน่วยงานท้องถิ่น และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ รวมไปถึงการออกกฎหมายและมาตรการควบคุมและสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ที่ได้จัดทำไว้

สำหรับประเด็นการแบ่งระดับความเข้มงวดในการปฏิบัติงาน เดชา บุญค้ำ (2536) ระบุว่า การอนุรักษ์มีระดับและความเข้มงวดในการปฏิบัติแตกต่างกันตามความเป็นอยู่ของสังคม และเป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้มีการพัฒนาอย่างถูกต้องเหมาะสม จึงมีวิวัฒนาการการอนุรักษ์เกิดขึ้นในรูปแบบที่มีความหมายและเข้มงวดในการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งระดับการอนุรักษ์ทางด้านภูมิสถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมจะแบ่งเป็น 7 ระดับ ตามความเข้มงวดในการทำงานจากเข้มงวดน้อยที่สุดไปหามากที่สุด โดยเริ่มจาก การอนุรักษ์ (*Conservation*), การปฏิสังขรณ์ (*Rehabilitation*), การแปลความหมาย (*Interpretation*), การบูรณะ (*Restoration*), การสร้างของเก่าขึ้นมาใหม่ (*Reconstruction*), การสงวนไว้ใช้ (*Reservation*) และระดับที่เข้มงวดที่สุดคือ การพิทักษ์รักษา (*Preservation*)

แนวคิดข้างต้นเป็นแนวทางปฏิบัติที่กรมศิลปากรใช้ในการเข้าไปศึกษาและพัฒนาพื้นที่โบราณสถานและเมืองอนุรักษ์ในประเทศ โดยเห็นได้ชัดว่ามีลักษณะเด่นในการจัดการและควบคุมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวนี้จะทำให้สะดวกหากเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งาน โดยชุมชนอยู่น้อยหรือไม่มีการใช้งานเลย แต่ในกรณีพื้นที่หรือเมืองที่มีการใช้งานอยู่จำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้งานของชุมชนด้วย

รูปที่ 2.24 แสดงการแนวคิดการแบ่งระดับการควบคุมสภาพแวดล้อมรอบ โบราณสถาน

โดย asiamuseum.co.th

การบริหารจัดการเมืองเก่าจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในกรณีเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือมีกิจกรรม (Living city) และเมืองที่ตายแล้วหรือไร้กิจกรรม (Dead city) โดยเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหมายถึง เมืองที่ยังคงมีกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ การส่งเสริมการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่า ทำให้จำเป็นต้องคำนึงถึงเครื่องมือทางการเมืองที่ยังมีพลวัต (Dynamic political instruments) มากกว่าวิธีการที่หยุดนิ่งหรือเน้นเฉพาะทางด้านเทคนิค (Static or technical means) ซึ่งจะทำให้เมืองหยุดการเจริญเติบโต การบริหารจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่ ต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการเน้นทางด้านกายภาพ แต่สำหรับเมืองที่ตายแล้วจะเน้นการสร้างสรรค์ที่ว่าง (Space) และภูมิทัศน์ ให้สอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างที่มีการอนุรักษ์ การควบคุมลักษณะภูมิทัศน์ทั้งหมดจะมีความสำคัญอย่างมาก ดังนั้นในการบริหารจัดการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านกายภาพมากกว่าการพิจารณาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม (กอง โบราณคดี กรมศิลปากร, 2539)

ทั้งนี้กรมศิลปากรได้จัดลำดับกลุ่มเมืองเพื่อการอนุรักษ์ไว้ 3 ระดับด้วยกัน

- กลุ่ม 1 เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญมากในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เคยเป็นศูนย์กลางอาณาจักรในสมัยหนึ่ง มีงานศิลปกรรมบ่งบอกเอกลักษณ์ของอาณาจักรสมัยนั้น และมีชุมชนใช้งานซ้อนทับพื้นที่ในปัจจุบัน มี 10 เมือง ได้แก่ เชียงใหม่ น่าน ลำปาง ลำพูน กำแพงเพชร พิษณุโลก ตพบุรี พินาย นครศรีธรรมราชและสงขลา
- กลุ่ม 2 ขนาดและความสำคัญรองมาจากกลุ่มแรก มี 26 เมือง ได้แก่ เชียงราย พะเยา แพร่ ตาก พิจิตร สรรคบุรี อุทอง สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี นครนายก ระยอง จันทบุรี นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด สกลนคร ระนอง ตะกั่วป่า ภูเก็ต ปัตตานี ยะลา สตูลและนราธิวาส
- กลุ่มที่ 3 เป็นชุมชนโบราณที่มีหลักฐานเหลือน้อย หรือปัจจุบันไม่มีคนอาศัย หรือเป็นเมืองระดับตำบลและอำเภอ มี 39 เมือง ได้แก่ เมืองเชียงแสน เมืองบัว เวียงกุมกาม เวียงเจ็ดลิน เวียงท่ากาน เวียงสวนดอก เวียงท่าวังทอง เวียงบัว เวียงปุลาม เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงล่อ เวียงหนองห้า เมืองโคกไม้เดน เมืองคอนคา เมืองไพศาลี เมืองบางขลัง เมืองทุ่งยั้ง เมืองนครไทย เมืองศรีเทพ เมืองกำแพงแสน เมืองชัยจำปา เมืองคงคอน เมืองอุตะเกา เมืองบ้านคูเมือง เมืองครุฑ เมืองสิงห์ เมืองคูบัว เมืองคงละคร เมืองศรีมหาโสธ เมืองเสมา เมืองคูบัว เชียงเทียน เมืองเสื่อคงเมืองแอม คอนเมืองเตย เมืองฟ้าแดดสูงยาง เมืองสลักไค เมืองหนองหาน เมืองไชยาและเมืองยะรัง

เมื่อพิจารณาจะพบว่า การแบ่งกลุ่มทั้ง 3 กลุ่มนั้น ได้มีการใช้ขนาดของเมือง ความสำคัญมากในทางประวัติศาสตร์ ปริมาณหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ระดับของเมือง การอาศัยอยู่ของชุมชนในปัจจุบัน มาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม เป็นที่น่าแปลกใจที่เมืองเชียงแสนได้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มเมืองขนาดเล็ก ไม่มีความสำคัญมากนักทางประวัติศาสตร์ มีหลักฐานทางโบราณคดีเหลืออยู่หรือไม่มีชุมชนอาศัยอยู่ในเมือง เป็นกลุ่มที่จะถูกให้ความสนใจในการศึกษา น้อย โดยเห็นได้จากเมืองที่มีคุณค่าในระดับเดียวกันในกลุ่มที่ 3 นี้ ยังมีอีกมากที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน และลงทำการศึกษา

ทั้งที่เมืองเชียงแสนมีความสำคัญอย่างมาก โดยเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองก่อนถูกลดเป็นเมืองลูกหลวงที่สำคัญ มีหลักฐานทางโบราณคดีที่รอการศึกษาอยู่มาก ทั้งยังมีชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองในปัจจุบัน ตลอดจนมีการบูรณะเพิ่มขึ้นหรืออยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าภายหลังเมืองเชียงแสนจะถูกให้ความสำคัญในการศึกษามากขึ้น จนมีความพยายามในการผลักดันชุมชนในเมืองออกไป เพื่อสงวนเมืองไว้สำหรับการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่เหมาะสมได้ เมืองจึงยังคงถูกใช้งานไปโดยไม่มีแนวทางพัฒนาที่ชัดเจน

การอนุรักษ์ในเชียงแสนจึงมีลักษณะปะติดปะต่อในเชิงการทำงาน โดยยังสามารถดำเนินการอนุรักษ์ (Conservation) ในส่วนที่เป็นการรักษาสภาพและเอกลักษณ์เดิมไว้แต่ไม่หวงห้าม โดยมีการประกาศโดยกรมศิลปากรให้ทำการอนุรักษ์พื้นที่หรือสถานที่บางส่วนเอาไว้ มีการปฏิสังขรณ์ (Rehabilitation) พื้นฟูสภาพของภูมิทัศน์ อาคารสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้กลับมามีอยู่ในสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ มีความสะดวกในการใช้งาน บริเวณพื้นที่ที่ถูกจัดการในระดับนี้มักถูกใช้งานเป็นพื้นที่สาธารณะของเมืองไปด้วย

สิ่งที่หน่วยงานท้องถิ่นและกรมศิลปากรพยายามจัดการเมืองในลำดับต่อมาคือ การพยายามรักษาลักษณะดั้งเดิมของสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์และอาคารสถานที่เก่าแก่ไว้ โดยสอดคล้องการใช้สอยใหม่ตามสภาวะเศรษฐกิจยุคใหม่ และการบูรณะ (Restoration) สิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ หรืออาคารสถานที่ที่เสื่อมโทรมหรือหมดสภาพขึ้นมาใหม่ ให้มีรูปร่างลักษณะเป็นไปอย่างถูกต้องเข้มงวด โดยการค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจังและถูกต้องที่สุด โดยตัวอย่างการบูรณะที่สำคัญ ได้แก่ วัดป่าสัก วัดเจดีย์หลวง แนวกำแพงเมือง เป็นต้น แม้จะมีความพยายามอนุรักษ์เมืองเชียงแสนในหลายทาง แต่การสงวนไว้ใช้ (Reservation) ซึ่งเมืองจะเปลี่ยนไปจากสภาพเดิมเล็กน้อยหรือโดยสิ้นเชิงก็ได้นั้น เป็นทางเลือกที่กรมศิลปากรเห็นว่าสมควรมากที่สุด กระนั้นทางเลือกนี้ก็ถูกต่อต้านโดยชุมชนในเมืองอย่างหนักด้วยเช่นกัน

การศึกษาแหล่งโบราณคดีเมืองเชียงแสน กรมศิลปากรได้แบ่งย่านการศึกษาภายในเขตกำแพงเมืองเป็น 12 ส่วน ซึ่งการแบ่งนี้มีได้เกี่ยวกับอาณาเขตของชุมชนในเมือง แต่เป็นการแบ่งเขตตามลักษณะกายภาพที่เกิดจากแนวถนนของเมืองในยุคปัจจุบันเพื่อสะดวกต่อการอ้างอิง นอกจากนี้ได้มีการสำรวจรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ในปัจจุบัน (กรมศิลปากร, 2538 - 40) พบว่าเมืองเชียงแสนมีปัญหาหลัก 6 ประการคือ การใช้พื้นที่ริมทางที่ไม่เหมาะสมทำให้คูไม่เป็นระเบียบ การดำเนินงานด้านโบราณคดีทำได้อย่างไม่ทั่วถึงและไม่สะดวก ขาดการจัดการด้านสาธารณูปโภคและการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม มีปัญหาด้านการจัดการสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของเมือง ชุมชนและการผังเมืองยังขาดแผนงานและการบูรณาการที่เหมาะสม ส่งผล

ให้เกิดการรุกร้าพื้นที่อนุรักษ์และการออกเอกสารสิทธิ์ที่ไม่เหมาะสม และปัญหาขาดการจัดการการท่องเที่ยวที่ดี ทั้งนี้กรมศิลปากรยังเสนอว่า ควรมีการตั้งคณะกรรมการทำงานด้านโบราณและการอนุรักษ์ โดยคณะกรรมการต้องมีทั้งนักวิชาการและหน่วยงานราชการ ทำงานในด้านการสำรวจบันทึกและกำหนดเขต ซึ่งโดยสรุปแล้วใช้เป็นมาตรการเพื่อสงวนเมืองเอาไว้ ไม่ยินยอมให้มีการขยายตัวของชุมชนและการออกเอกสารสิทธิ์การครอบครองที่ดินเพิ่มภายในเขตเมือง แต่แนวทางนี้ยังไม่สามารถนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะประชาชนยังคงต้องการใช้พื้นที่ภายในเมืองเพื่อการยังชีพและรัฐไม่สามารถจัดหาพื้นที่อื่นให้ประชากรย้ายออกไปอยู่ได้ ปัญหาการเสื่อมสลายของโบราณสถานจึงยังมีอย่างต่อเนื่องในเมืองเก่าเชียงใหม่

รูปที่ 2.25 แผนที่แสดงการใช้พื้นที่ในเมืองเชียงใหม่

และการแบ่งเขตศึกษาแหล่งโบราณสถาน

โดย กรมศิลปากร (2540)

ข. แนวคิดด้านการพัฒนา

แนวความคิดพัฒนาเมืองหรือชุมชนมาจากความเชื่อที่ว่า ความเป็นอยู่ที่ดีนั้นเกิดได้จากการวางแผนและแผนสามารถถูกตรวจสอบและพัฒนาตัวเองต่อไปได้ โดย Moughtin (2003) มองว่าการพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยควรมีลำดับกระบวนการ ซึ่งเริ่มจากการกำหนดเป้าหมาย สำรวจสภาพที่เป็นอยู่จริงของชุมชน วิเคราะห์ปัญหาและความเป็นไปได้ จากนั้นพิจารณาทางเลือก ประมวลผลและประเมินการทำงาน แล้วจึงวางแผนปฏิบัติและติดตามผลการปฏิบัตินั้น เพื่อไว้วางแผนเป้าหมายต่อไป ซึ่งกระบวนการนี้ต้องให้ความสำคัญกับข้อคิดเห็นและการมีส่วนร่วม และยังเสนอว่าเมืองหรือชุมชนที่ยั่งยืนขนาดเล็กยิ่งจำเป็นต้องแสดงความเห็นร่วมกันอย่างใกล้ชิด ส่วนการพัฒนาในเขตกำแพงเมืองเชียงแสนอยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน ซึ่งมีการวางแผนงานเป็นช่วง ช่วงละ 3 ปี โดยมีการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนที่กำหนดจากทางจังหวัด เชียงรายและแผนระดับภูมิภาค ซึ่งปัจจุบันอิงอยู่กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 11 ที่เน้นในเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำและพัฒนาคุณภาพจิตใจ ทั้งนี้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน แบ่งเป็น

1. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านการศึกษา
2. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านคุณภาพชีวิต
3. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านการการท่องเที่ยว
4. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านการการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ
5. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน
6. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านการเมืองและการบริหาร
7. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

ซึ่งทั้งหมดเป็นการจัดสรรงบประมาณที่มีเพื่อใช้พัฒนานักการเมืองในแต่ละด้าน ทั้งนี้การจัดแผนอย่างชัดเจนทำให้สะดวกในการบริหารและจัดการทรัพยากร แต่การที่แผนถูกกำหนดในทุก 3 ปี ซึ่งขึ้นอยู่กับแนวทางพัฒนาจากหน่วยงานระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด อาจเป็นการยากที่จะปรับให้สอดคล้องกับการบริหารเฉพาะหน้า และการดำเนินงานระหว่างการเปลี่ยนผู้บริหารอาจทำให้งานไม่ต่อเนื่องหรือขาดการประสานที่ดีได้ นอกจากนี้ยังอาจไม่สอดคล้องต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

ลักษณะสายการบริหารที่ขาดความยืดหยุ่น อาจปรับเปลี่ยนได้ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะจากการเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียน ซึ่งกลุ่มทุนขนาดใหญ่พร้อมที่จะเข้ามาลงทุนและเปลี่ยนแปลงเมือง นอกจากแผนการพัฒนาที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเข้ามายังไม่มีชัดเจนนี้แล้ว แผนการป้องกันหรือคัดกรองการเข้ามาของกระแสการเปลี่ยนแปลงก็ยังไม่ได้ถูกวางเอาไว้อย่างชัดเจนด้วย

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา พบว่ามีวาทกรรมกรมีส่วนร่วมโดยภาคประชาชน ในการคิดและตัดสินใจอนาคตและการใช้ชีวิตของตน ซึ่งตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมายังไม่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางหรือสอดคล้องกับความต้องการในสังคม ส่วนหนึ่งเพราะประชาชนคุ้นชินกับการบริหารโดยรัฐและไม่เห็นวิกฤติร่วมกันจนต้องมีการเร่งช่วยกันดูแลจัดการ และอีกส่วนคือสภาพแวดล้อมในเมืองไม่เอื้อให้เกิดการแบ่งปันความเห็นในสิทธิความเป็นเจ้าของและหน้าที่ในการดูแลทรัพยากรส่วนรวม ซึ่งกรณีหลังนี้การพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสมช่วยสนับสนุนให้วิถีชีวิตในเมืองมีความเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้นไปได้

แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะนั้น มีส่วนสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนที่การเคหะแห่งชาติ (2554) เห็นว่าควรมีลักษณะชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมและสภาพกายภาพที่ดี สามารถรองรับความต้องการทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีความเอื้อเพื่ออบอุ่น มีสุขอนามัยดีและมีมรดกวัฒนธรรมที่ดี ซึ่งทั้งหมดสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะที่ดีด้วยเช่นกัน โดยในการได้มาซึ่งลักษณะแวดล้อมชุมชนดังที่กล่าวมานั้น ยงธนีสร์ พิมลเสถียร (2554) ให้ความเห็นในการฟื้นฟูเมืองภูเก็ตว่า ควรมาจากการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนให้ได้วิธีที่ชุมชนดำเนินการได้เอง โดยให้ความสำคัญกับกิจกรรมสืบประเพณีและเอกลักษณ์ชุมชน ให้ความสำคัญกับอาคารที่มีการอนุรักษ์ดี และอบรมให้มีช่างฝีมือสำหรับการซ่อมบำรุงหรือเพื่อรองรับเศรษฐกิจของเมือง

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีงานที่ทำการศึกษาไปในทิศทางของการสร้างข้อเสนอ เพื่อการพัฒนาพื้นที่ภายในเมืองอยู่มาก และพบว่างานวิจัยที่เสนอแผนการพัฒนาหลังช่วงปี พ.ศ. 2540 จะมีแนวโน้มการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอหรือรับรองข้อคิดเห็น นับว่าเป็นช่วงที่ วาทกรรมกรมีส่วนร่วมมักถูกหยิบยกมาใช้อยู่มาก ขณะเดียวกันในงานวิจัยเกี่ยวกับเมืองเชียงแสน ช่วงปีเดียวกันนี้คือ พ.ศ. 2540 และถัดมาช่วง พ.ศ. 2550 และ 2554 พบว่ามีการหยิบยกประเด็นการ ขึ้นทะเบียนมรดกโลกเมืองเชียงแสนคู่กับเมืองต้นผึ้งด้วย

ยุทธนา พยุงค์ (2546) ได้ศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ภายใต้ กรอบแนวคิดการพัฒนายั่งยืน แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง ประกอบกับการศึกษากรณี ตัวอย่างคือ แผนการจัดการเมืองพิมาย จากนั้นประมวลข้อมูลและวิเคราะห์ด้วย SWOT analysis จน ได้ผลสรุปออกมาว่า การเติบโตของการค้าชายแดนที่เมืองเชียงแสนส่งผลกระทบต่อสภาพเมืองที่ ควรอนุรักษ์ จึงควรมีการวางผังแม่บทและมาตรการบังคับใช้ที่ชัดเจน ทั้งนี้ต้องศึกษาให้สอดคล้อง กับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ยังมีเหลืออยู่ โดย เสนอว่าควรวางข้อกำหนดควบคุม ตามแนวพัฒนายั่งยืน ดังนี้

1. อนุรักษ์องค์ประกอบกายภาพของเมือง โดยการขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพิ่มเติมและ พื้นฟูองค์ประกอบที่สำคัญของเมือง คือ แนวกำแพงทั้ง 3 ด้าน และแนวคูเมืองตลอดจน ร่องน้ำโบราณ
2. การควบคุมการพัฒนาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยการวางข้อกำหนดบังคับผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในเมือง ควบคุมภูมิทัศน์ และอาคารสถาปัตยกรรมในเมือง
3. ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. พัฒนาการค้าชายแดน โดยปรับปรุงระเบียบการใช้พื้นที่ ปรับปรุงท่าเรือให้อยู่ในสภาพ ที่ดีและควบคุมระวางการขนส่งสินค้าให้มีพาหนะขนาดใหญ่ในเวลาจำกัด
5. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน
6. นำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

การวิจัยนี้นับว่ามีการศึกษาครอบคลุมเนื้อหาครบทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และสภาพ

กายภาพ ผลที่ได้จึงครอบคลุมในเกือบทุกมิติของเมือง โดยได้ลงไปศึกษาถึงลักษณะประชากรด้วย ส่วนจุดที่งานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ออกไปศึกษาเชิงลึกคือ ลักษณะสังคมและวิถีชุมชน ทำให้การสรุปผล ไม่มีภาพชุมชนสะท้อนออกมา

อย่างไรก็ดี ยุทธนา พยุขงค์ (2546) ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลไว้รอบด้าน จนเป็นหมุดหมายที่ดีชิ้นหนึ่งสำหรับผู้ที่จะเข้ามาศึกษาต่อ โดยเฉพาะสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ กรมศิลปากร (2550) ซึ่งได้ศึกษาทำงานโครงการจัดทำผังแม่บทการพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนเป็นมรดกโลก ซึ่งในช่วงเวลานั้นได้มีกระแสความพยายามผลักดันให้เมืองเชียงแสนเป็นเมืองมรดกโลกร่วมกันกับเมืองต้นผึ้งของลาว ในประเด็นนี้ตามเงื่อนไขของ UNESCO แล้ว นับว่ามีความเหมาะสม ในแง่การผูกสัมพันธ์ระหว่างมิตรประเทศ การศึกษาในครั้งนี้มีแนวคิดหลัก เพื่อพัฒนาเมืองเชียงแสนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พร้อมถือโอกาสนี้พัฒนาพื้นที่เพื่อการศึกษาเชิงโบราณคดี การศึกษาใช้วิธีวิเคราะห์ด้วย SWOT analysis ในข้อมูลหลายด้านคล้ายงานวิจัยของยุทธนา พยุขงค์ (2546) แต่การเลือกศึกษาข้อมูลมีการเลือกประเด็นที่จะศึกษาจริงจังมากกว่า ทำให้วงการศึกษามีจำกัดแคบลง แต่ทำได้ลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นว่าควรรับร่างแผนพัฒนาที่ได้จากการศึกษาฉบับนี้หรือไม่ด้วย

ข้อสรุปผลการศึกษาได้เป็นมาตรการบริหารแผนแม่บทการพัฒนาเมืองเชียงแสนให้เป็นมรดกโลก ซึ่งมี 3 มาตรการหลักที่เสนอให้ทำควบคู่กัน คือ

1. มาตรการบังคับทางกฎหมายในการควบคุมลักษณะเมืองคล้ายของยุทธนา พยุขงค์ (2546)
2. มาตรการ ด้านการเงิน เพื่อสนับสนุนให้บางครอบครัวย้ายออกจากพื้นที่โบราณสถาน ในส่วนนี้เสนอให้ภาคเอกชนที่มีความพร้อมสามารถเข้าเสนอ โครงการดูแลบำรุงโบราณสถานและหาประโยชน์จากกิจการนั้น
3. มาตรการการมีส่วนร่วมโดยภาคประชาชน ซึ่งจะเลือกใช้กำลังสนับสนุนจากมาตรการทางกฎหมายและงบประมาณเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมการดูแลเมืองและการกระจายข่าว

ภาพรวมของงานวิจัยนี้มีการทำงานที่ชัดเจนทั้งการเลือกประเด็นและวิธีการทำงาน ทำให้ได้ผลออกมาเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ กระนั้นก็ตามงานวิจัยนี้มีจุดเสี่ยงในการตกเป็นกรณีพิพาทระหว่างชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่อนุรักษ์ ส่วนข้อเสนอให้เอกชนเข้ามาจัดการยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่อย่างแท้จริงได้และยังมีความเสี่ยงในการควบคุมเอกชนเหล่านั้นให้ดูแลสาธารณะสมบัติให้เป็นสาธารณะสมบัติของส่วนรวมได้จริงมากน้อยเพียงไร

โครงการจัดทำผังแม่บทการพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสนให้เป็นมรดกโลก ที่จัดขึ้นโดยกรมศิลปากร (2550) จึงยังไม่ถูกรองรับแผนโดยชุมชน และลำดับจากนั้น สักกรินทร์ แซ่กู๋ (2554) ได้เปิดประเด็นมุมมองการศึกษาต่อมรดกโลกเมืองเชียงแสน ว่าควรเป็นไปด้วยการมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาไปจนถึงขั้นวางแผนหาข้อสรุป เพื่อให้เกิดสำนึกความเป็นเจ้าของขึ้นในชุมชนผู้อาศัยและได้มา ซึ่งแผนที่ตอบตรงต่อความต้องการของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งเสนอว่าควรทำโดยการเชื่อมโยงพื้นที่ประวัติศาสตร์ของทั้งฝั่งเมืองเชียงแสนของไทยและฝั่งเมืองต้นฝั้งของลาว ให้มีความรู้สึกว่าได้เป็นเจ้าของร่วมกัน

จากนั้นจึงนำสู่การวางแผนบูรณาการที่อยู่อาศัยเข้ากับการอนุรักษ์พื้นที่ ซึ่งต้องมีการจัดเวทีแสดงความเห็นสาธารณะให้เกิดข้อตกลงสำหรับการอยู่ร่วมกับโบราณสถาน พร้อมเสนอลักษณะการแบ่งปันที่ดินรอบโบราณสถานแบบ Land sharing ด้วย ลำดับต่อไปจึงเป็นการนำเสนอการใช้สอยประโยชน์ใหม่บนพื้นที่ทางโบราณคดี ให้พื้นที่ที่รกร้างสามารถมีกิจกรรมที่ตอบสนองต่อเมืองในปัจจุบัน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่เมืองเชียงแสน พบว่าปัญหาหลักอยู่ที่ข้อขัดแย้งระหว่างการรื้อถอนโบราณสถานกับการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งงานวิจัยทั้ง 2 ชิ้นที่ยกมาให้ความสำคัญในการบังคับใช้ที่ต่างกันและมีการมองหาช่องทางการตกลงกับชุมชนที่ต่างกันออกไปด้วย แม้ว่าจะมีงานวิจัยที่เสนอแนวทางพัฒนาเมืองอยู่มาก แต่ในประเด็นการใช้พื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนรวมและเป็นส่วนประกอบที่แสดงออกเป็นบรรยากาศของเมืองนั้นยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจัง โดยกาญจน์ นทีวุฒิกุล (2550) ได้เสนอแนวคิดที่ได้จากการศึกษาพื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงใหม่ โดยแบ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้งานพื้นที่สาธารณะในเมืองไว้ 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยกายภาพ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ยังส่งผลต่อการเลือกพิจารณาวิถีในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะต่อไปด้วย นอกจากนี้ยังให้ความเห็นว่าปัจจัยทางสังคมและปัจจัยเศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการใช้งาน และปัจจัยกายภาพจะเป็นส่วนที่อำนวยความสะดวก โดยสามารถแบ่งประเภทพื้นที่สาธารณะได้ตามลักษณะกายภาพเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ ประเภทพื้นที่ประเภทถนน และประเภทสวน จะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทนี้มีการเลือกพิจารณาทั้งจากลักษณะกายภาพและการถูกกำหนดการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ประกอบไว้ด้วยกัน ทั้งยังชี้ว่าพื้นที่สาธารณะของเมืองมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับสภาพเศรษฐกิจของเมืองนั้น กระบวนการค้นหาปัจจัยตั้งต้นในการเกิดพื้นที่สาธารณะและการได้มาซึ่งวิธีแบ่งประเภทพื้นที่สาธารณะนับเป็นส่วนที่สำคัญ ซึ่งการศึกษาพื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงแสนจะต้องพิจารณาในประเด็นเหล่านี้เช่นกัน

จากการทบทวนงานของยุทธนา พยุงค์ (2546) ทำให้ได้เห็นลักษณะเมืองเชียงแสนในช่วงปี 2546 ซึ่งกำลังตื่นตัวเรื่องการพัฒนาและการจัดสรรพื้นที่ภายในเมือง โดยโครงสร้างแนวคิดของการพัฒนาในช่วงเวลานั้นอิงอยู่กับมาตรการการบังคับใช้กฎและข้อปฏิบัติ ที่แม้จะเลือกมาจากความตั้งใจดี แต่ยังมีปัญหาในการประสานงานระหว่างหน่วยงานและหลายส่วนในแผนงานไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยในความจริงกลุ่มคนระดับปฏิบัติงานที่เป็นกลุ่มเล็กจะสะดวกและคล่องตัวมากกว่า แผนที่เหมาะสมจึงควรวางไว้ให้การประสานงานระหว่างกลุ่มทำได้สะดวกและมีพื้นที่แสดงภาพปลายทางร่วมกัน เพื่อให้ดำเนินการไม่แย้งกัน ส่วนงานศึกษาของสักรินทร์ แซ่กู๋ (2554) เป็นการแก้ไขข้อพิพาทเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ในเมืองด้วยวิธีระดมสมอง แต่พบปัญหาคล้ายกับงานศึกษาของยุทธนา พยุงค์ (2546) ที่การดำเนินการยังมีความขัดแย้งและหาผู้นำในการปฏิบัติไม่ได้ โดยกาญจน์ นทีวุฒิกุล (2550) ได้เสนอกระบวนการในการทำความเข้าใจพื้นที่สาธารณะทั้งในแง่การเกิด การเปลี่ยน และการถูกใช้งาน เป็นข้อเสนอที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งสามารถทำงานได้โดยองค์กรที่มีหน่วยขนาดเล็กไปจนถึงหน่วยขนาดใหญ่ งานวิจัยทั้ง 3 ชิ้นมีประโยชน์อย่างมากในการนำไปใช้วางแนวทางพัฒนาเมืองไม่เฉพาะกับเมืองเชียงแสน ซึ่งในการทำเกิดผลรูปธรรมชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นต้องทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังด้วย

ส่วนการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพเขตอนุรักษณ์เมืองเก่าเชียงแสนนั้นนับว่าเป็นประเด็นศึกษาที่อยู่ระหว่างรอยต่อของงานวิจัยทั้ง 3 ชิ้นที่ยกมา ด้วยพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมือง เป็นส่วนเกื้อหนุนการสร้างพื้นที่กลางสำหรับชุมชน เป็นรอยต่อระหว่างอยู่อาศัย การอนุรักษณ์และการพัฒนา จึงถือเป็นจุดที่ทั้งนักวิชาการและชุมชนควรเข้ามาสนใจร่วมกันเพื่อสุขภาพของเมือง เพื่อเตรียมความพร้อมในการอนุรักษณ์และพัฒนาเมืองในระดับลึกต่อไป

สรุปเนื้อหาท้ายบท

พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพเป็นส่วนแสดงบรรยากาศที่มีเอกลักษณ์ของแต่ละเมือง เป็นพื้นที่ที่บรรจุไว้ด้วยเรื่องราวและควมมีชีวิตชีวาของคนในเมือง นอกจากนี้ยังเป็นส่วนที่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นอยู่กับเศรษฐกิจของเมืองด้วย จึงนับเป็นส่วนสำคัญที่ใช้เป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพของเมืองได้ ทั้งนี้ลักษณะกายภาพที่มีผลต่อการใช้งานบริเวณภายในเมืองเชิงแสนในปัจจุบันอิงอยู่กับแนวคิดในเมือง แนวกำแพงเมืองและแม่น้ำโขง ถือเป็นโครงร่างหลักของเมืองที่กำหนดเป็นภาพจำในใจของผู้ใช้ชีวิตในเขตกำแพงเมือง ทั้งเป็นปัจจัยกำหนดทิศทาง ขนาดและความหนาแน่นในระหว่างการใช้งานพื้นที่สาธารณะภายในเมืองด้วย โดยเมืองมีช่วงการใช้งานที่โดดเด่นและต่างกันอยู่ตรงข้ามกัน โดยในทิศตะวันออกเป็นบริเวณย่านเศรษฐกิจและทิศตะวันตกเป็นบริเวณส่งเสริมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว โดยการศึกษาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพนอกจากต้องทำความเข้าใจลักษณะกายภาพและสภาพแวดล้อมพื้นฐานของเมืองแล้ว การทำความเข้าใจเรื่องการให้ความหมายและศึกษารูปแบบการใช้งานก็เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะสภาพสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้พื้นที่สาธารณะ จะเป็นปัจจัยในการเลือกใช้และเป็นตัวกำหนดรูปแบบการใช้งานของพื้นที่สาธารณะเหล่านั้นด้วย

ในกระบวนการศึกษาจึงต้องใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ในการเก็บบันทึกข้อมูล เพื่อตรวจทานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเบื้องต้น จากนั้นเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิเคราะห์ทำการสังเคราะห์ข้อมูล แล้วนำไปสอบถามความเห็นกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อประเมินผล แล้วสรุปข้อจำกัดและข้อเสนอของการวิจัยต่อไป